PRVO POGLAVLJE – PREDUZETNIŠTVO U ERI 4.0 – PRVI DIO

1.1. Uloga preduzetnika i preduzetništva u razvoju nacionalnih ekonomija

1.2.2. Doprinos austrijske škole razvoju teorije preduzetništva

III godina: Preduzetnička ekonomija/ Preduzetništvo i inovacije

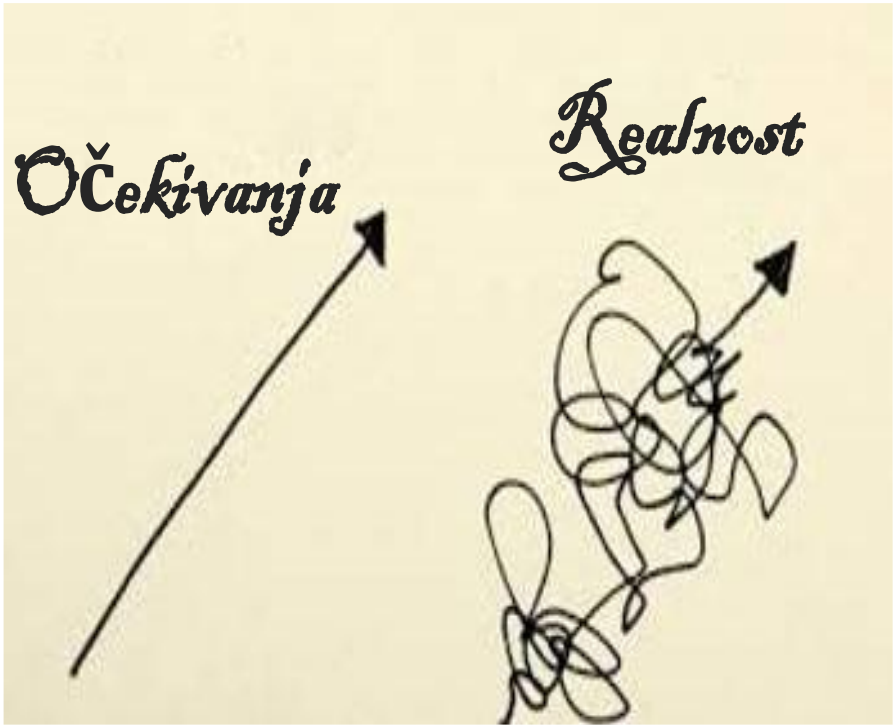
Prof. dr Saša Petković

sasa.petkovic@ef.unibl.org

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS
1975

Koja su vaša očekivanja od predmeta?

www.slido.com #6450525

Preduzetnička ekonomija/Preduzetništvo i inovacije – ishodi učenja

- Nakon izučavanja ovog predmeta, studenti će steći **osnovna znanja** o načelima, principima, strategijama i konceptima **kreiranja poslovnih poduhvata zasnovanih na inovacijama** čija je realizacija povezana s **rizicima i neizvjesnošću.**
- Studenti će biti osposobljeni za **pronalaženje inovativnih rješenja** u savremenom poslovanju primjenjujući **ključna znanja iz preduzetničke ekonomije o metodama i tehnikama donošenja ekonomskih odluka** primjenom savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija u vezi s preduzetničkim poduhvatima.

O predmetu

Google Classroom kôd predmeta:

nmzmxqve (Preduzetnička ekonomija)

Vfi3nc3r (Preduzetništvo i inovacije)

➔Nastavnik: Prof. dr Saša Petković, red. prof.

Konsultacije:

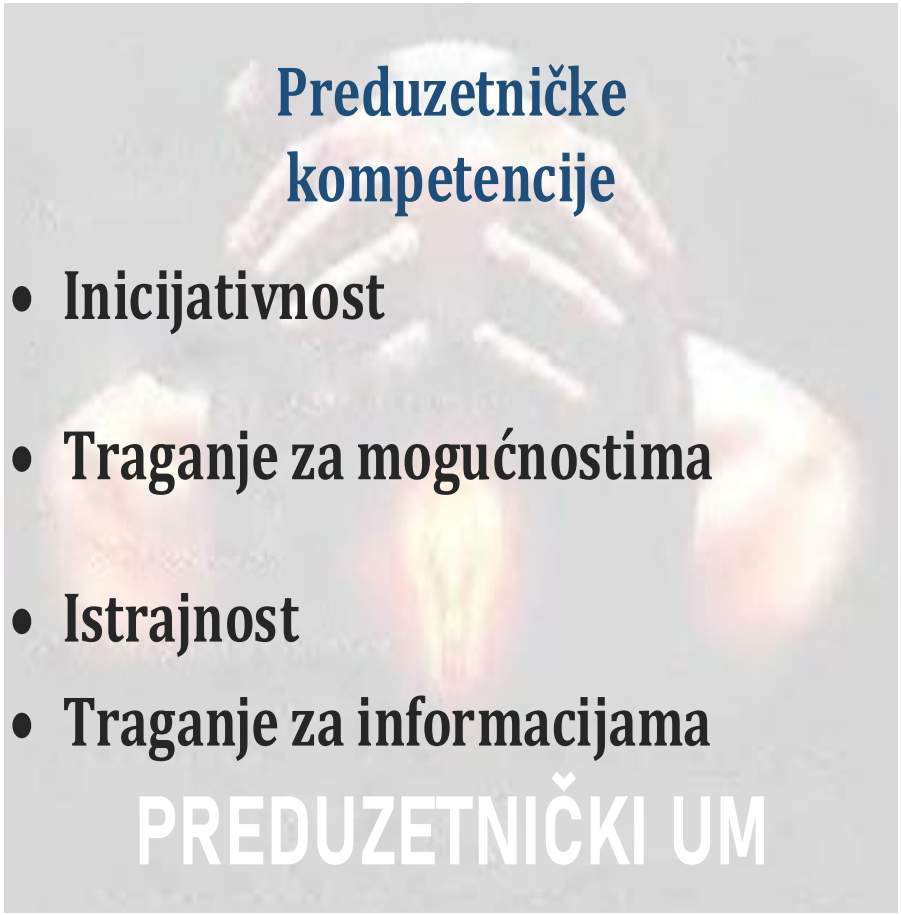
Utorkom, srijedom i četvretkom 08:00 h – 09:00 h i od 11 h – 12 h,

⬆online konsultacije: sasa.petkovic@ef.unibl.org

⬆Kabinet br. 405, IV sprat

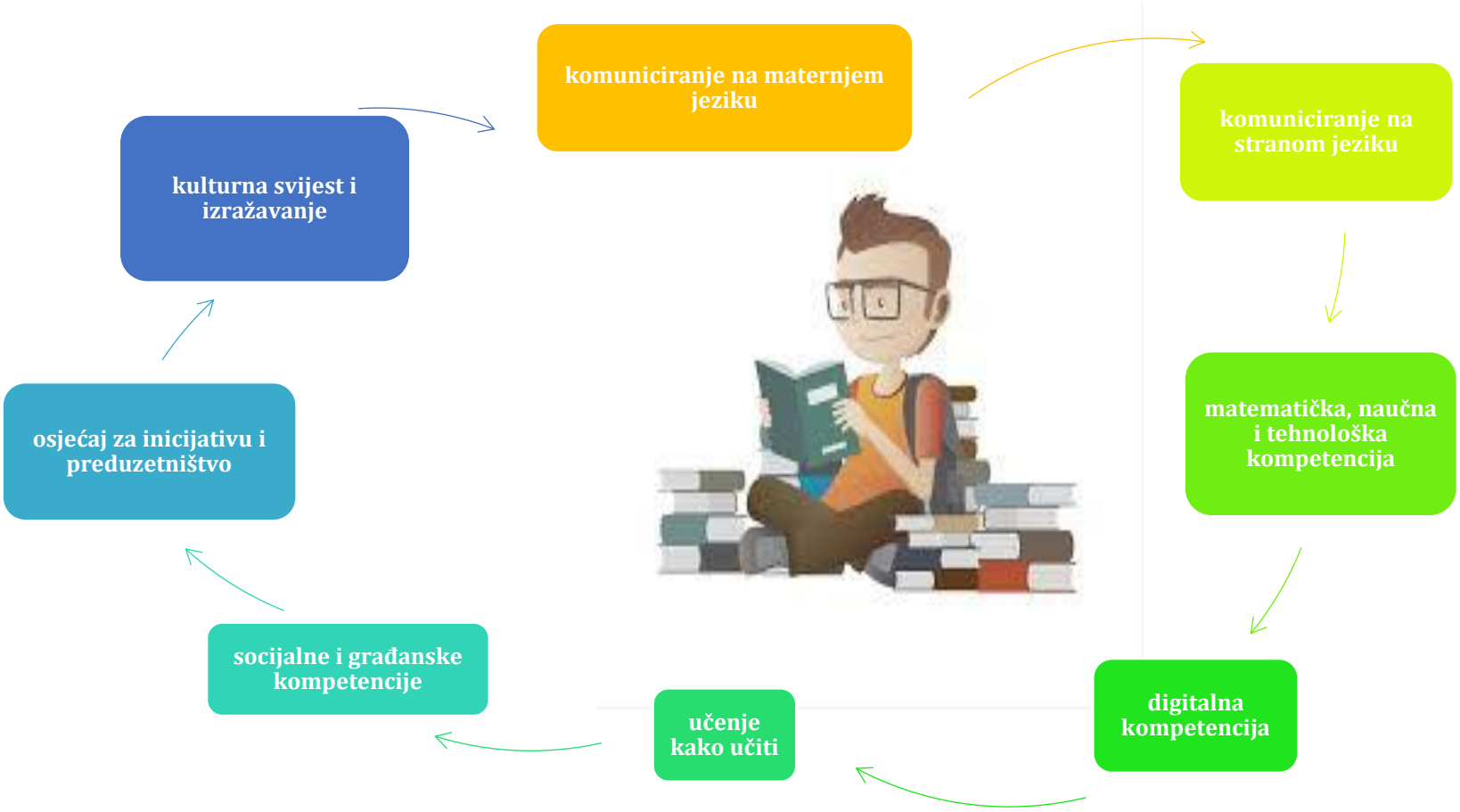
Preduzetnička ekonomija/ Preduzetništvo i inovacije – ishodi učenja

Kao jedna od **osam temeljnih životnih kompetencija** definisanih od strane EU, potrebnih svakom pojedincu i pojedinki za uspjeh u životu, predmet je koncipiran na način da **podstakne kod studentkinja i studenata preduzetničko ponašanje i djelovanje**, od individualong nivoa do nivoa složenih organizacionih sistema u svim sektorima (profitnom, neprofitnom i vladinom sektoru).

Osam temeljnih životnih kompetencija

(http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm)

Osnovna literatura

Dopunska literatura

Dopunska literatura

Definišite ekonomiju

na način na koji je

percipirate i razumijete!

Šta je ekonomija?

Ekonomija je nauka o tome kako ljudi sa ograničenim resursima donose izbore o tome šta će proizvesti, kako će to raspodijeliti i kako će to koristiti da bi zadovoljili svoje potrebe i ciljeve.

Porijeklo riječi

Riječ „ekonomija“ potiče od grčkih riječi:

- **oikos** – kuća, domaćinstvo
- **nomos** – pravilo, zakon

Doslovno znači „pravila upravljanja domaćinstvom“.

Definicija iz rječnika

Cambridge Dictionary

“The study of the way in which money, industry and trade are organized in a country or region, and the effects that this has on the lives of people.”

(Cambridge Dictionary, 2024)

Ključne ideje

Ljudi
imaju potrebe i ciljeve.

Resursi
(vrijeme, novac, znanje, prirodni resursi) su ograničeni.

Izbori
podrazumijevaju odricanje od nečeg drugog.

Proizvodnja
stvara dobra i usluge.

Raspodjela
određuje ko šta dobija (domaćinstva, preduzeća, država).

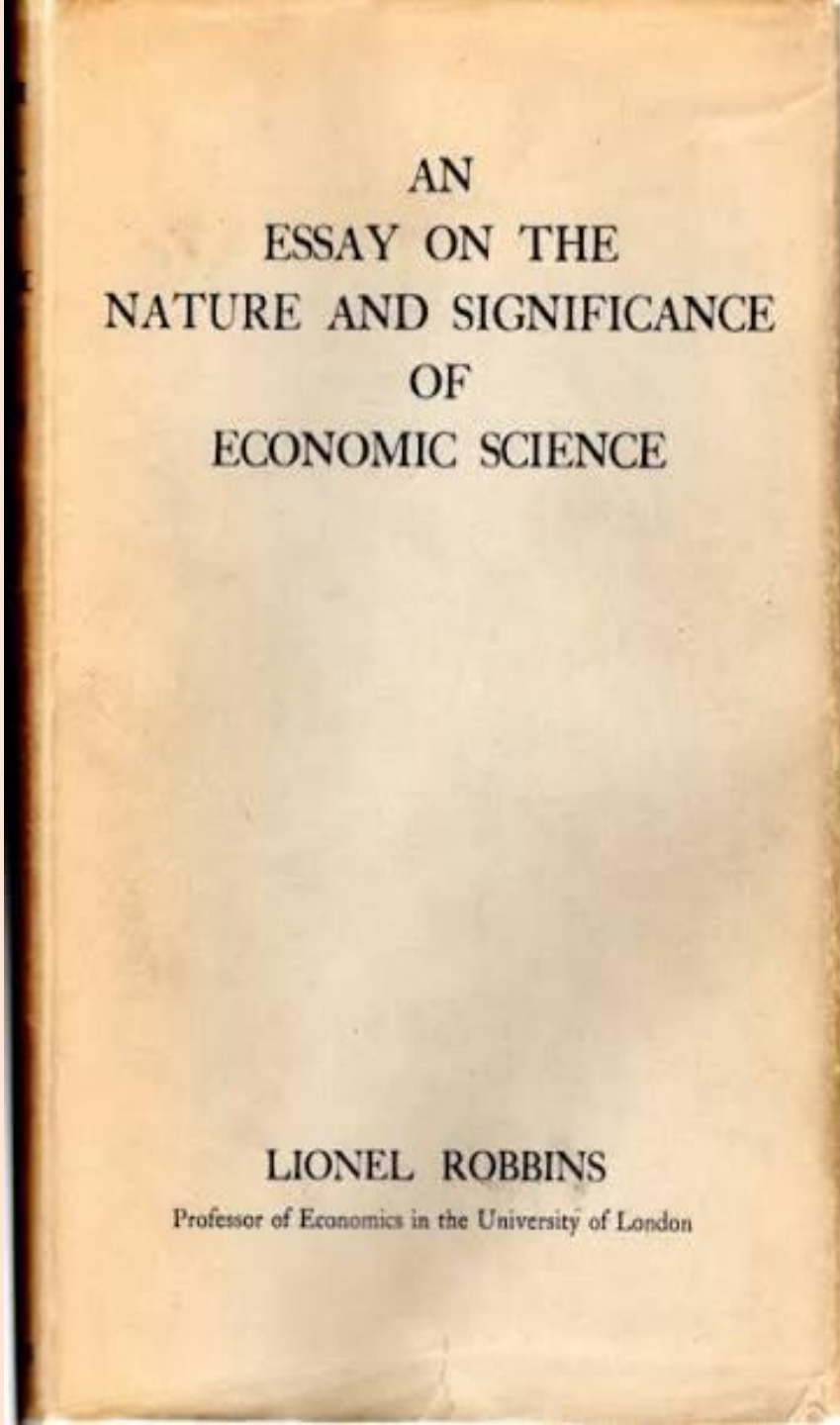
Posljedice
utiču na blagostanje pojedinaca i društva.

Ekonomija pomaže da razumijemo kako ljudi biraju, troše, planiraju i reaguju na ograničenja.

„Ekonomija je nauka koja proučava ljudsko ponašanje kao odnos između ciljeva i oskudnih sredstava koja imaju alternativne upotrebe (Robbins, 1932).„

Primjer:

Student/kinja ima 20 KM i jedno slobodno veče. Može u kino, na večeru ili da kupi knjigu, ali ne može sve troje (trošak oportuniteta). Ekonomija proučava takve izbore, od pojedinca do cijele

PRVI DIO – PREDUZETNICI I PREDUZETNIŠTVO

Petković, S. (2021). *Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri*. Banja Luka: Univezitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet i Udruženje ekonomista Republike Srpske SWOT.

1.1. Uloga preduzetnika i preduzetništva u razvoju nacionalnih ekonomija

Teško je ocijeniti kada je nastalo prvo preduzeće u formama koje su slične danas poznatim, ali sa sigurnošću možemo tvrditi da su **prve konture malih preduzeća koje poznajemo u današnjem obliku** počele da se javljaju sa prvim zakonima koji su štitili preduzetnike u **starom Vavilonu prije skoro četiri milenijuma**.

8 DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST

9 INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA

„Vavilonski kralj Hamurabije (vladao je u periodu od 1792. godine do 1750. godine prije nove ere) u posljednjim decenijama vladavine izdao je **zakonik sa tri stotine zakona** koji, između ostalog, štite potrošače i male preduzetnike, posebno od prevare“.

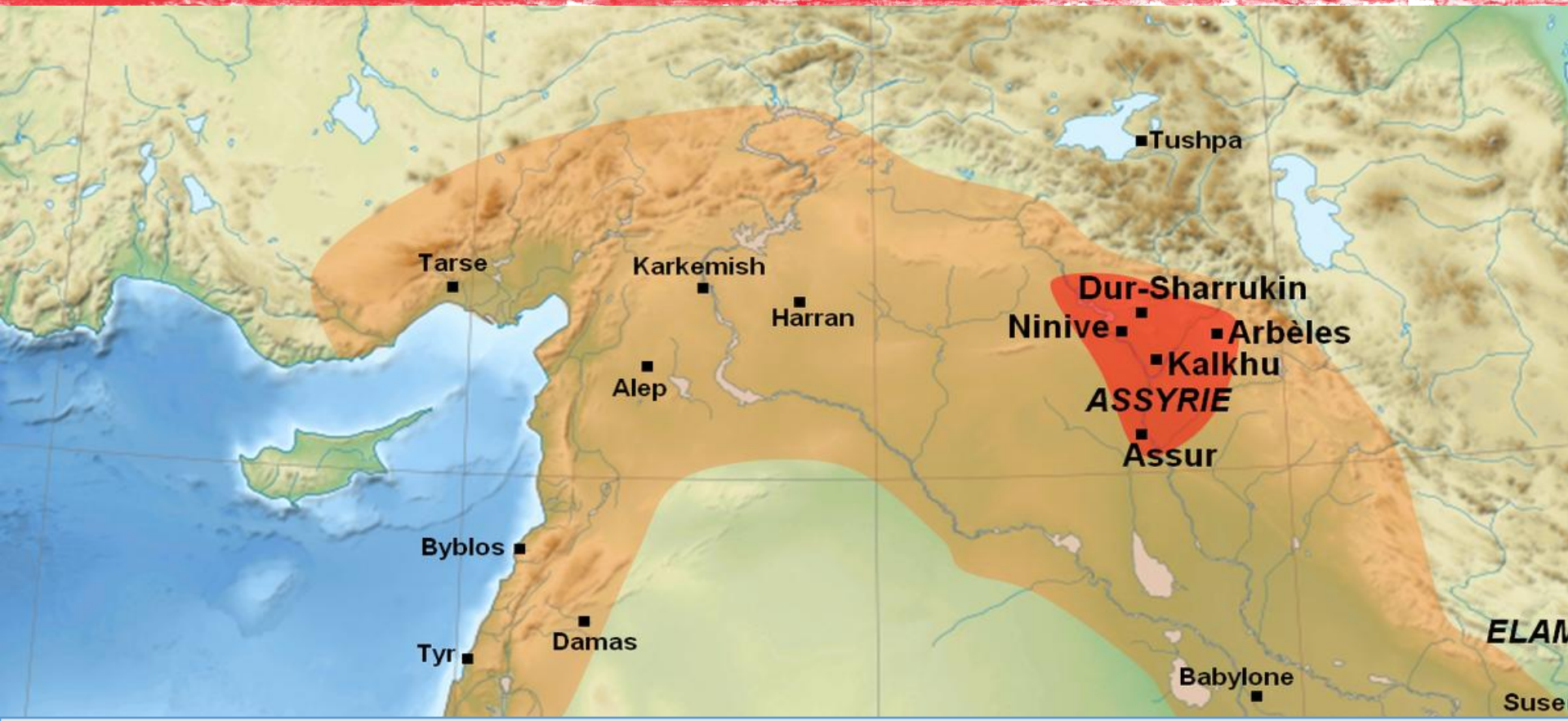
Porijeklo preduzetništva – Bliski Istok

Specijalizacija, podjela rada, izumi, naučna otkrića, razvoj poljoprivrede, navodnjavanje, povećanje produktivnosti, razvoj sela i gradova, **oslobodili su ogromne ljudske potencijale**.

Lends i saradnici (Landes et al., 2010, str.9) tvrde da se **prve organizovane poslovne aktivnosti** kakve poznajemo u moderno vrijeme javljaju na **Bliskom Istoku čak od 7. do 5. v.p.n.e.**

Termin preduzetnik – među prvima spominju asirolozi

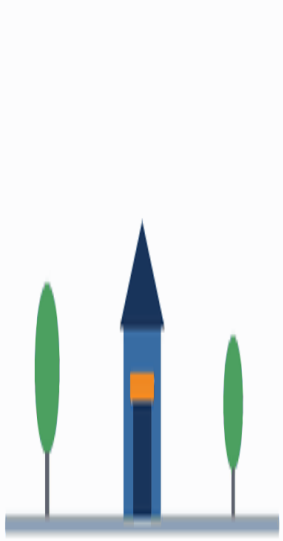

Asiriolozi sada široko primjenjuju termin ***preduzetnik*** na asirske i vavilonske tamkarum „trgovce“ od početka drugog milenijuma p.n.e. do porodica Egibi i Murashu u Vavilonu od VII do V vijeka p.n.e., koje su **kreirale nove komercijalne strategije za upravljanje imanjima i obezbjeđivanje palate i oružanih snaga.**

Vratimo se na trenutak u sadašnjost!!!!

Značaj malog biznisa može se objasniti sljedećim činjenicama:

Male firme se **lakše prilagođavaju zahtjevima tržišta**

Uspješnije prevazilaze nastale poremećaje u okruženju

Mogu uspješno raditi i sa **relativno malim obimom** uloženog kapitala

Mali biznisi su **elastičniji i fleksibilniji** u odnosu na velike biznise

Najviše koriste **lokalne resurse**

Doprinose povećanju **raznovrsnosti privredne strukture i zaposlenosti**

Često nastaju kao posljedica **komercijalizacije inovacija**

Relativno **jednostavno ulaze i izlaze** iz određenih privrednih grana

Vrlo često su **u rukama članova uže i šire porodice** i snažno su zainteresovana za opstanak, rast i razvoj biznisa u nekoj od pravno dostupnih formi, a najčešće u formi preduzeća, to jest privrednog društva

Kao preduzetničke firme, mogu da doživljavaju **eksponencijalni rast** i da budu **generatori ekonomskog razvoja** svake zemlje

TESLA

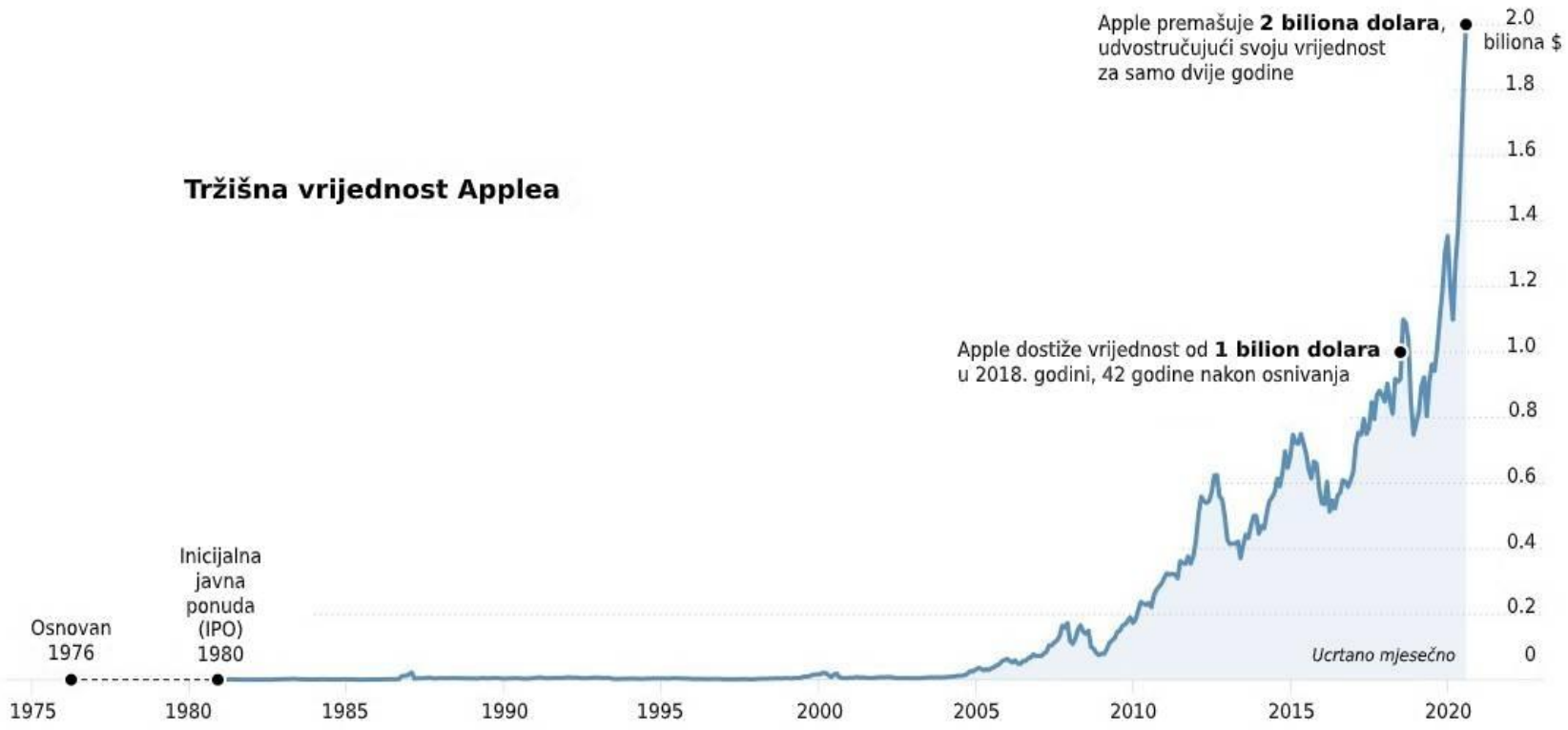

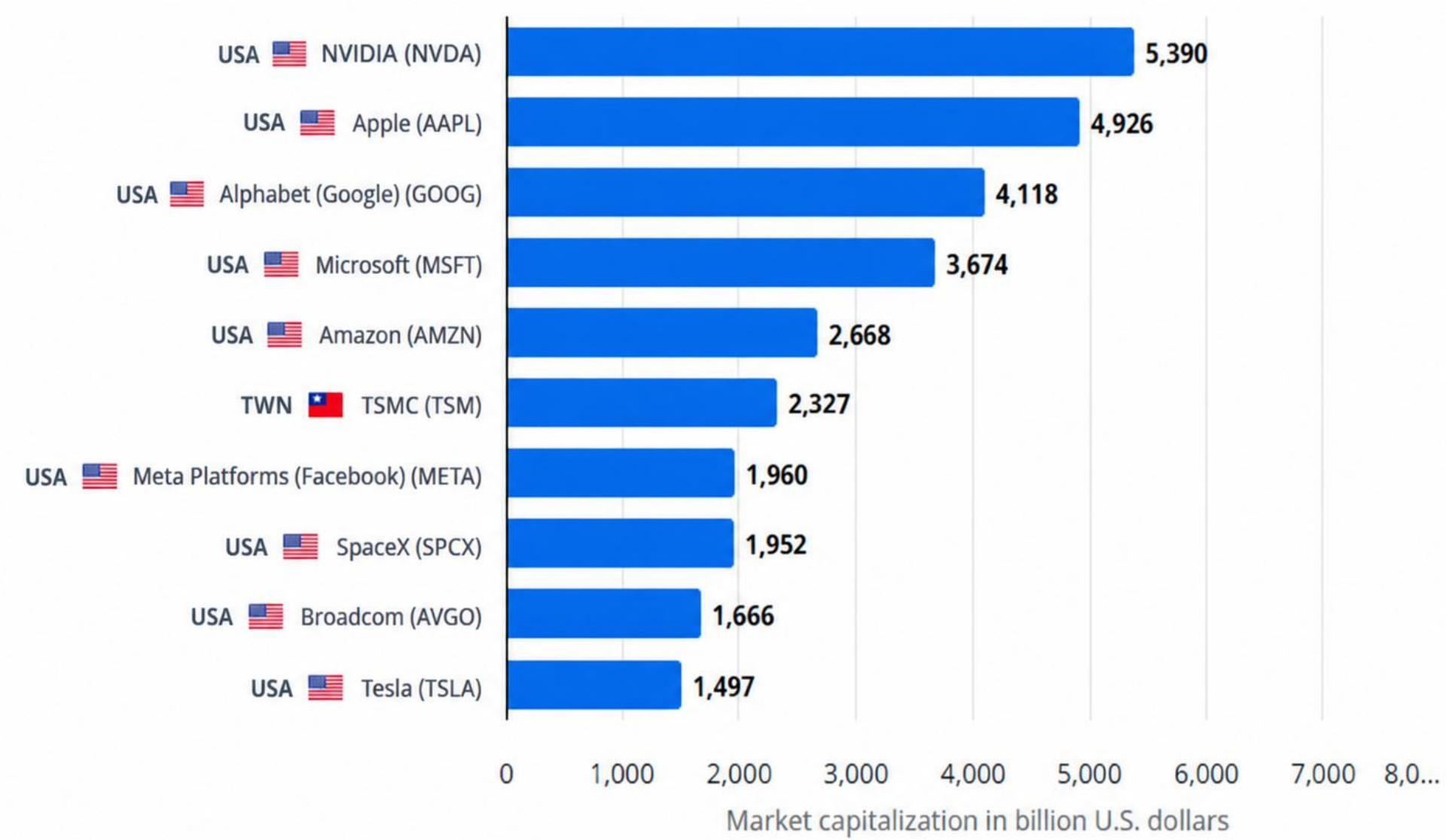

Veliki biznisi nekada su bili mali! Kolika je vrijednost Apple-a 2026. g. koji je osnovan 1976. g. kao partnerski mali biznis u garaži Stiva Džobsa???

Apple je prva američka kompanija koja je dostigla tu vrijednost, zapanjujući uspon koji je započeo u pandemiji.

Izvor: Refinitiv Objavio The New York Times

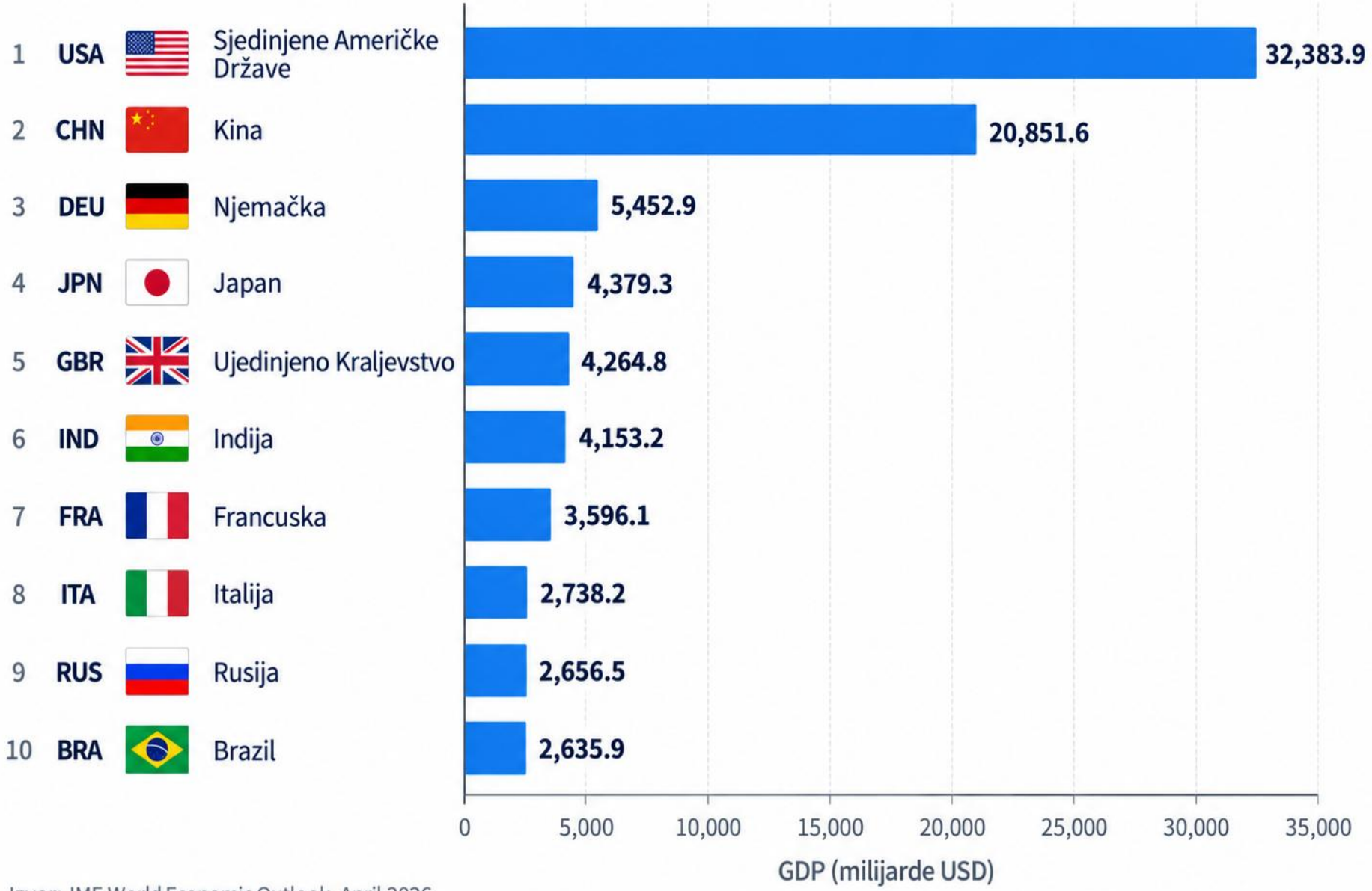
Sources: Show sources & publisher information

Details: September 28, 2026; Worldwide;

Details Share

Top 10 zemalja svijeta prema GDP-u (2026)

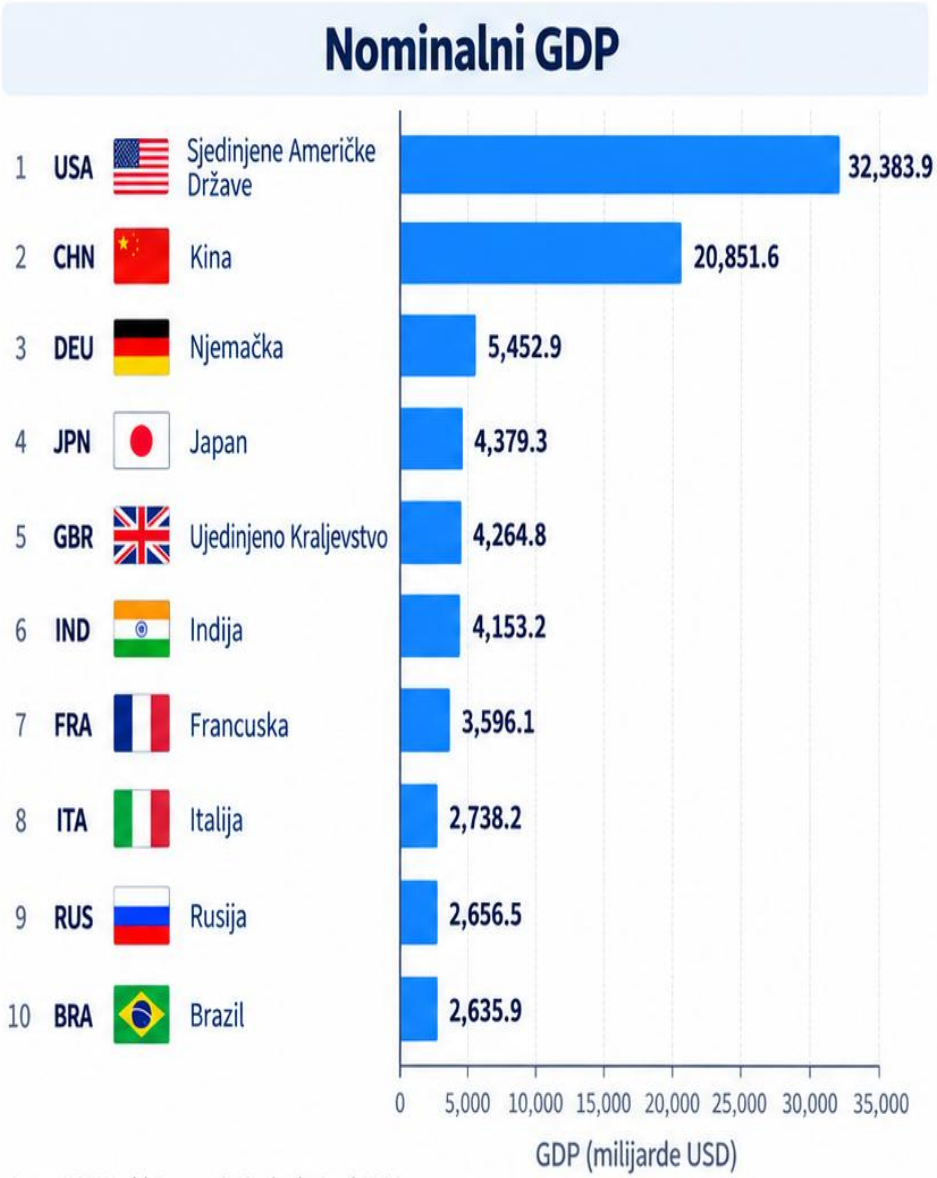
Nominalni GDP, tekuće cijene, u milijardama USD

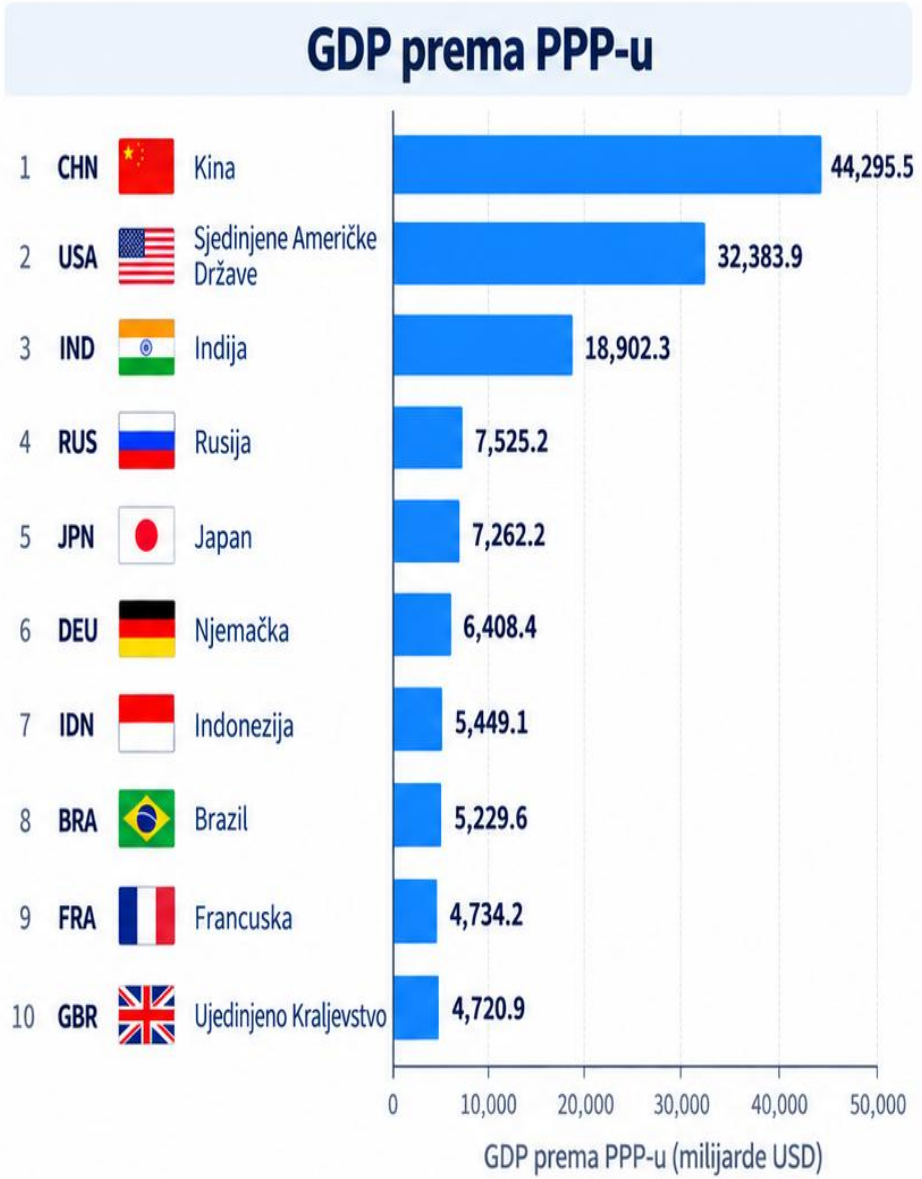

Izvor: IMF World Economic Outlook, April 2026.

Top 10 zemalja svijeta prema GDP-u i PPP-u (2026)

Nominalni GDP i GDP prema paritetu kupovne moći (PPP), tekuće cijene, u milijardama USD

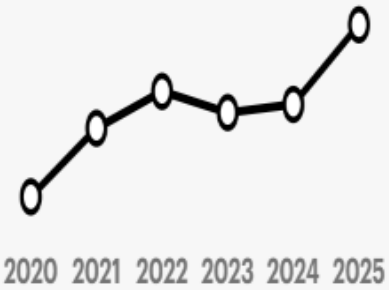

Izvor: IMF World Economic Outlook, April 2026.

Slika 1

Forbsova lista milijardera

Rang	Ime i prezime	Neto vrijednost u milijardama US$		Država	Kompanija	Industrija
1	Ilon Mask (Elon Musk)	$342 ▲	53 godine	Sjedinjene Američke Države	Tesla, SpaceX	Automobilska industrija
		Ilon Mask je suosnivač sedam kompanija, uključujući proizvođača električnih automobila Teslu, proizvođača raketa SpaceX i startap za vještačku inteligenciju xAI			Istorija bogatstva milijardera 	
2	Mark Zakerberg (Mark Zuckerberg)	$216 ▲	40 godina	Sjedinjene Američke Države	Facebook	Tehnologija
3	Džef Bezos (Jeff Bezos)	$215 ▲	61 godinu	Sjedinjene Američke Države	Amazon	Tehnologija
4	Leri Elison (Larry Ellison)	$192 ▲	80 godina	Sjedinjene Američke Države	Oracle	Tehnologija
5	Bernar Arnu (Bernard Arnault)	$178 ▼	76 godina	Francuska	LVMH	Moda i maloprodaja

Napomene. Na preuzetoj i adaptiranoj slici predstavljeni su najbogatiji ljudi na svijetu u 2025. godini prema Forbsovoj listi

Porijeklo termina preduzetnik

Preduzetnici

Glavni „krivci“ za formiranje malih biznisa i za dalji rast i razvoj biznisa su **preduzetnici**.

entreprendre

Riječ preduzetnik, „entrepreneur“, **francuskog je porijekla** te, doslovno prevedena, znači „onaj koji uzima između“ ili „ići između“.

1755.

Pretpostavlja se da je u ekonomiju termin preduzetnik uveo **Ričard Kantilo** (Richard Cantillon) 1755. godine.

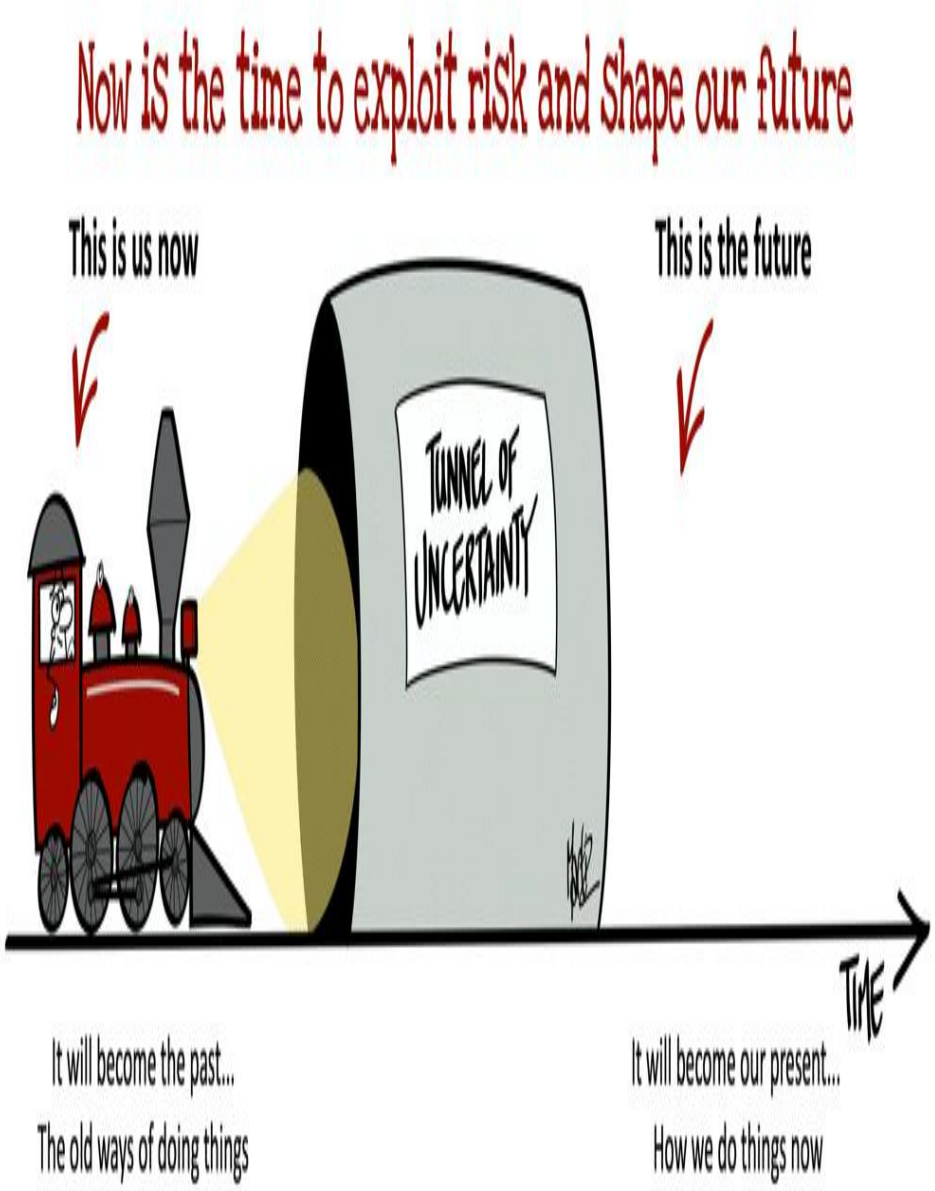
Preduzetnici - definicija

Predstavnik Austrijske škole ekonomije, Jozef Šumpeter (Schumpeter, 1934) je pisao da je funkcija preduzetnika **da reformiše ili revolucionarizuje obrasce proizvodnje.**

Oni to rade **eksploatacijom inovacija**, ili **mogućnostima neisprobane tehnologije** za proizvodnju novih proizvoda **ili proizvodnju starih, ali na novi način,** otvarajući mogućnosti novih izlaza za proizvode, reorganizujući industriju, **preduzetnik kreira vrijednost kroz inovaciju**.

„Jedan od osnivača takozvane čikaške škole u ekonomiji - Frenk Hineman Najt (Knight, 1921), na temeljima učenja francuskih ekonomista pokušavao je **preduzetnika da definiše kao osobu koja spremno preuzima rizik i ostvaruje profit**:

- ***kao nagradu za rizik*** (slučajevi s predvidivom vjerovatnoćom i mogućnošću osiguranja), i
- ***kao nagradu za neizvjesnost*** (slučajevi s nepredvidivom vjerovatnoćom i nemogućnošću osiguranja).

INOVIRAJ ILI NESTANI

Šta da izaberem? Svi su isti!!!

Koji biste vi kupili proizvod?
Zašto?

PREDUZETNIŠTVO · INOVACIJE

Moramo konstantno inovirati

1983

„Cigla“

Prvi komercijalni mobilni telefon. Skoro 800 grama i oko pola sata razgovora po punjenju.

1983	1995	2002	2005	2007	2024
„Cigla“	Džepni telefon	Ekran u boji i kamera	Puna tastatura	Ekran na dodir	Savitljivi ekran i AI

Svaki od ovih uređaja bio je najbolji na tržištu. Nijedan nije ostao.

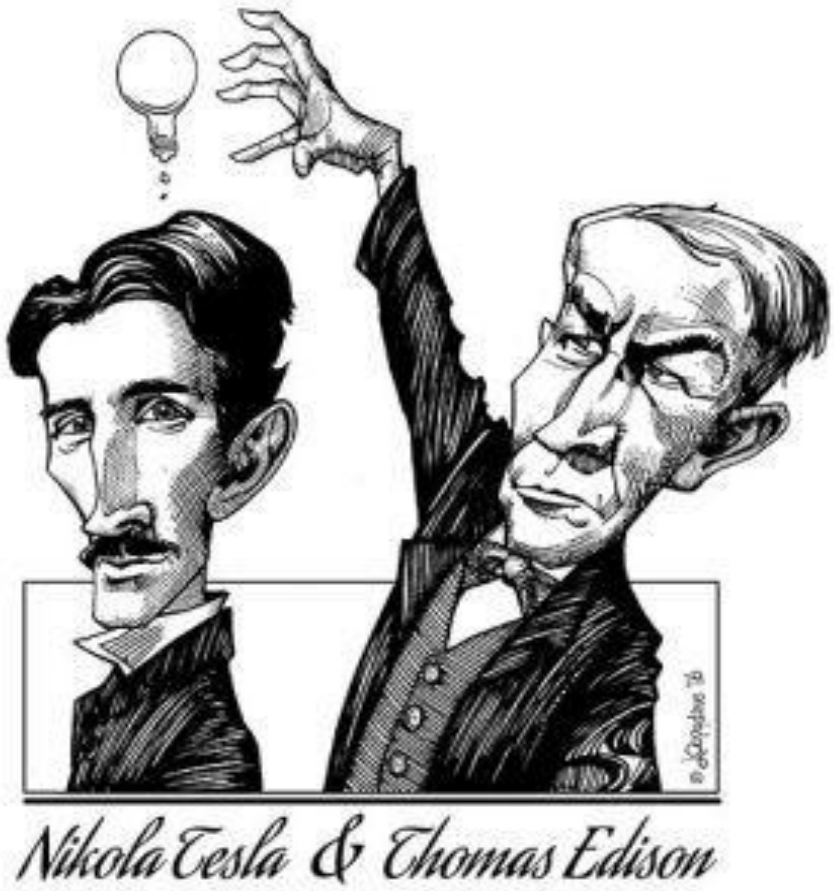
Koja je razlika između **invencije** i **inovacije**?

- **Invencija** se odnosi na **stvaranje nove ideje ili vizija, prototipa, otkrića ili tehničkog rješenja.**
- Invencija završava idejom, prototipom ili patentom, a **inovacija** proizvodom, uslugom, procesom ili poslovnim modelom **koji je prihvaćen na tržištu**.

Inovatori i preduzetnici međusobno se razlikuju!

- Inovator stvara nešto novo. **Preduzetnik prikuplja i integriše sve potrebne resurse** – novac, ljude, poslovni model, strategiju i spremnost na rizik – **kako bi pretvorio inovaciju u održiv poslovni poduhvat**
- Nikola Tesla (1856 – 1943) je bio naučnik svjetskog glasa, pronalazač, inovator, ali nije imao karakteristike, a vjerovatno ni želju da bude preduzetnik.

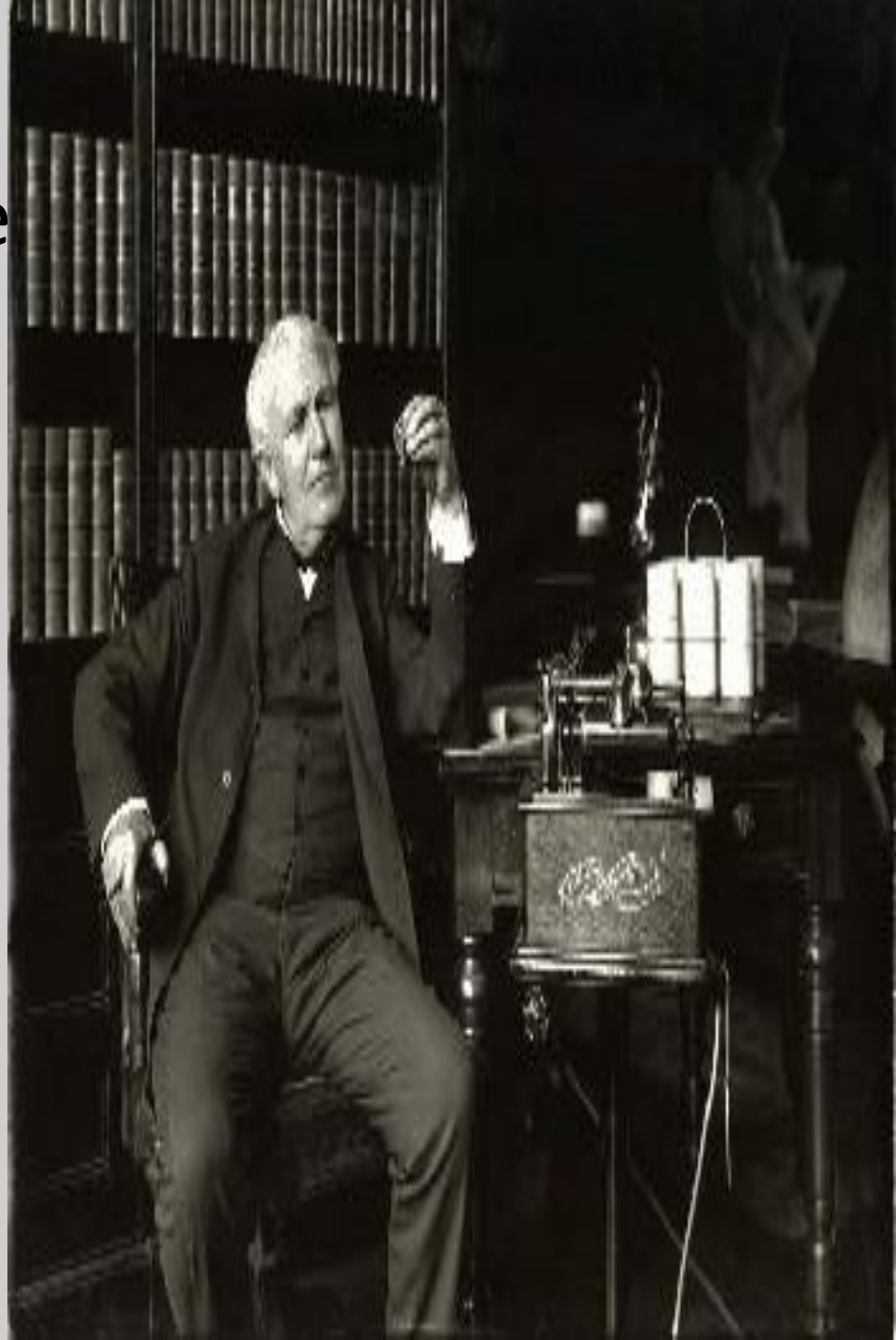

∩ Međutim, njegovi izumi inspirisali su veliki broj preduzetnika da pokrenu vlastite projekte, bazirane na Teslinim, ili izumima ili idejama drugih.

∩ Npr. Tomas Edison (1847 – 1931), sa više od 1000 patenata, bio je preduzetan i osnovao je 1876. **Laboratoriju za tehnička istraživanja** u Menlo Parku nedaleko od New Yorka.

∩ Ali prema Edisonu, on nikada nije imao niti jednu ideju. „Moji takozvani izumi već su postojali u okruženju – **prepoznao sam ih**“.

Ne postoji jedinstvena definicija preduzetništva (Entrepreneurship, engl.)!

1

Preduzetništvo je **dinamičan proces osmišljavanja**, pokretanja i vođenja **novog poslovnog poduhvata**, uz preuzimanje finansijskih i ličnih rizika radi stvaranja ekonomske ili društvene vrijednosti.

2

Preduzetništvo predstavlja put i sistem izgradnje preduzeća, dok je **preduzetnik pojedinac koji pokreće viziju i preuzima rizik**.

Ključni stubovi

- Inovacije
- Prepoznavanje prilika
- Rješavanje problema
- Preuzimanje promišljenog rizika

Prilika prije resursa

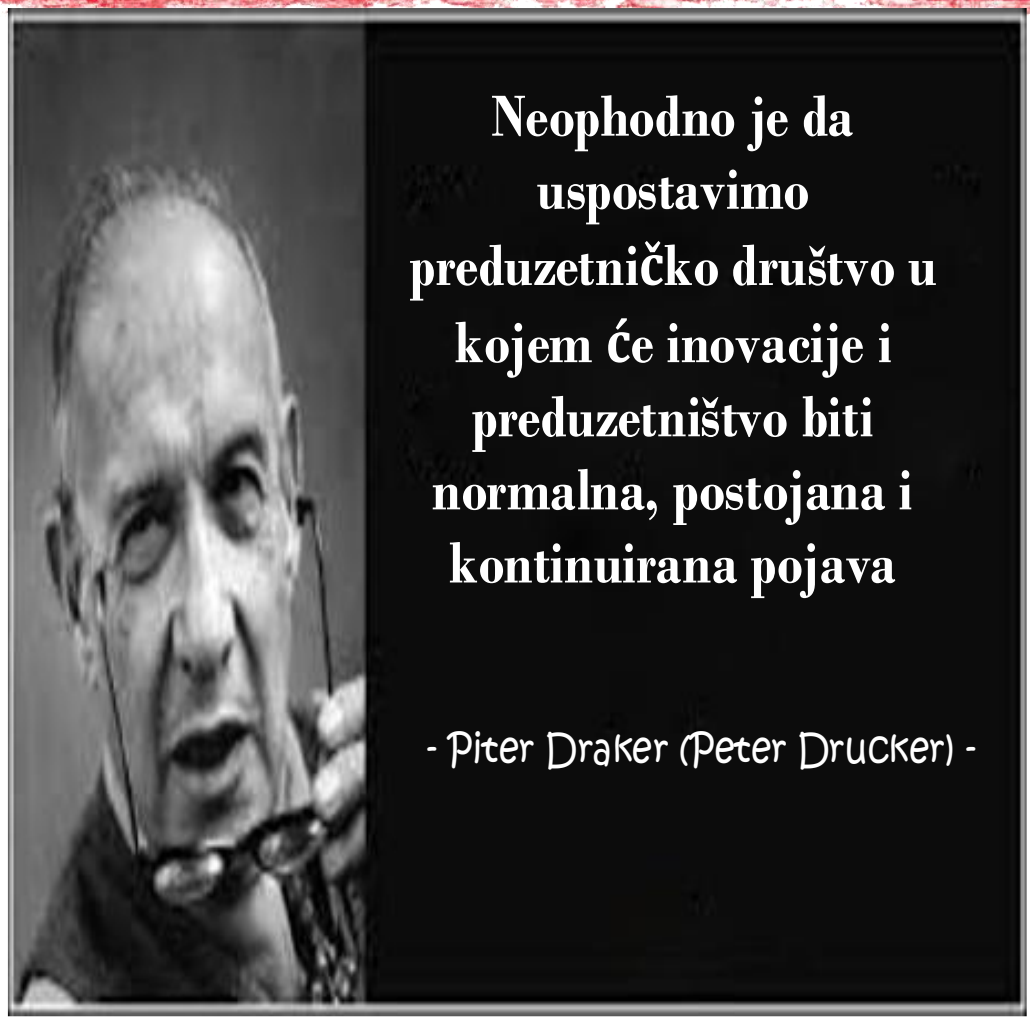

„preduzetništvo je definisano kao proces u kojem pojedinci tragaju za prilikama bez obzira na resurse koje trenutno kontrolišu u svrhu eksploatacije budućih roba i usluga“

Barringer & Ireland, 2016, str. 7

Preduzetnici su „heroji“ razvoja nacionalnih ekonomija i zaslužuju takav tretman

Čak i najveća naučna otkrića, **ukoliko se nisu mogla komercijalizovati**, ostajala su u formi nacrta, zapisa ili na policama laboratorija i garaža.

Preduzetništvo je ključni pokretač društvenog zdravlja i bogatstva i zastrašujući pokretač ekonomskog rasta

Promoviše inovacije potrebne ne samo za iskorišćavanje novih prilika, promociju produktivnosti i stvaranje zaposlenja, već i za **pomoć u rješavanju nekih od najtežih izazova u društvu**, kako navode **ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija** (United Nations Sustainable Development Goals - SDGs) (GEM, 2020).

Slika 1

17 UN ciljeva održivog razvoja

Bilješke. Preuzeto iz UN BiH (n.d.) Preuzeto 01.02.2024. sa https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/sdgs.

1.2. Preduzetnik i preduzetništvo: varijeteti pristupa definisanja

- Na koji način između velikog broja ljudi predvidjeti ko će postati preduzetnik ili preduzetnica?
- Koja su ponašanja tipična za uspješnog preduzetnika?
- Da li su lične karakteristike i motivacija dovoljan preduslov da neko postane preduzetnik ili su bitni i faktori užeg i šireg društvenog okruženja?
- Ovo su pitanja čiji odgovori će djelimično biti ponuđeni narednim predavanjem.

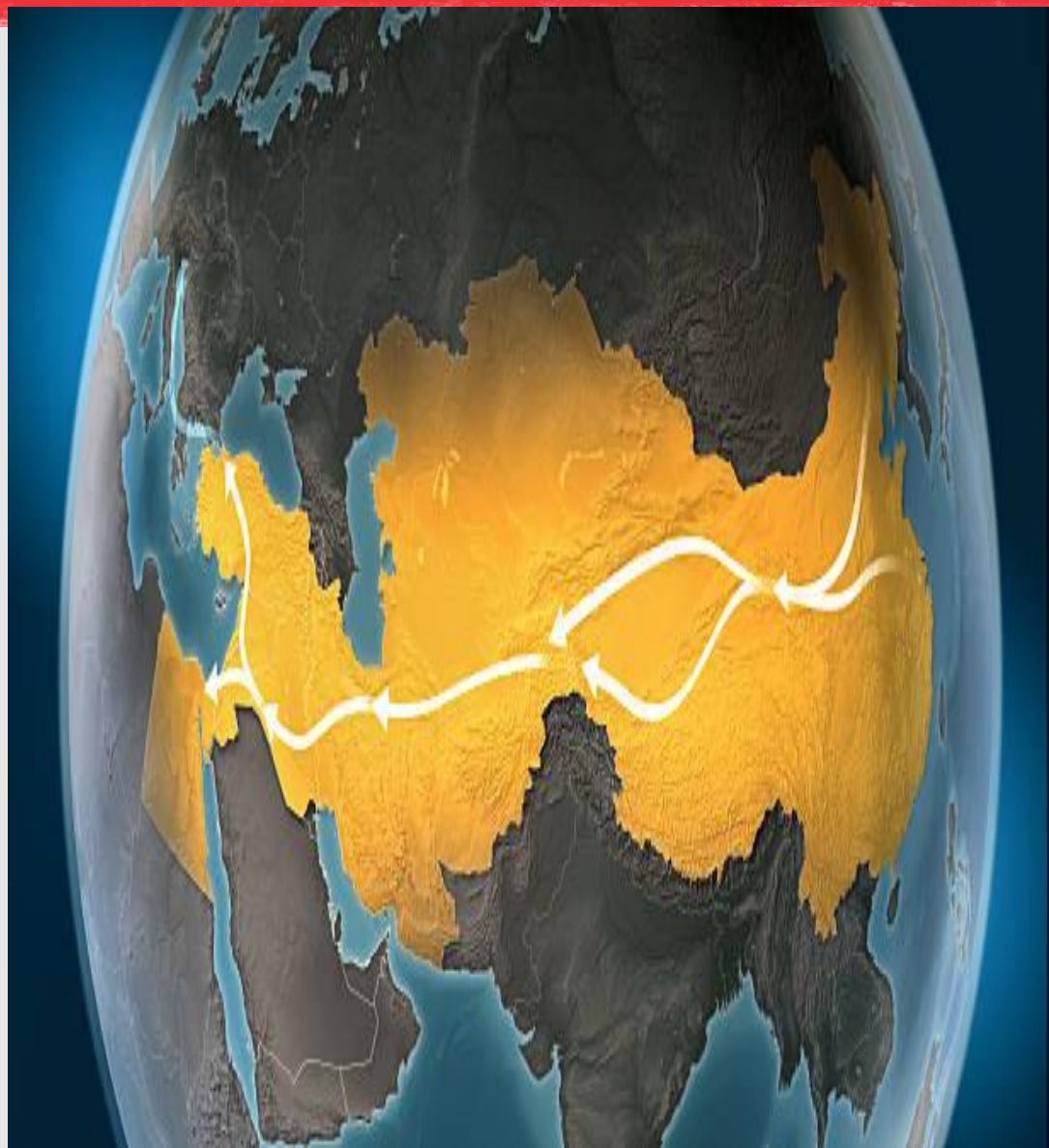

Preduzetništvo je različito tretirano kroz vijekove i glavne ekonomske paradigme

1.2.1. Doprinos ekonomskih teoretičara razvoju preduzetništva

Pojam preduzetništvo sreće se još u **srednjem vijeku** i od tada značenje ovog pojma se mijenjalo i razvijalo.

Marko Polo – srednjevjekovni preteča preduzetnika

- Kao ***onaj koji ide između***, Marko Polo bi potpisao ugovor s osobom koja je imala novac (preteča današnjem rizičnom kapitalisti) kako bi prodao svoja dobra.
- Uobičajeni takav ugovor omogućavao je **zajam trgovcu-pustolovu** s **22,5 % kamata, uključujući osiguranje.**

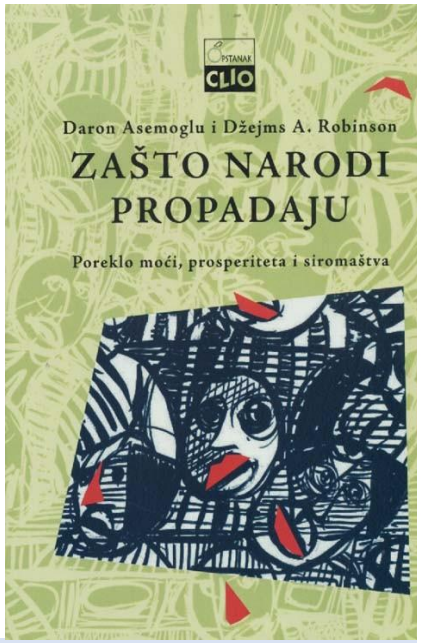
- Dok je ***kapitalist bio pasivni nosilac rizika***, trgovac-pustolov preuzimao je aktivnu ulogu u trgovanju, **noseći fizički i emocionalni rizik.**
- Kada bi trgovac-pustolov uspješno prodao dobra i završio putovanje, dobit se dijelila, pri čemu je kapitalist dobivao većinu (do 75%), a trgovac-pustolov preostalih 25%.

Zadatak 1: *Commenda* u Veneciji – pročitati i diskutovati

Kratki prikaz o nastanku nove klase u Veneciji u XIII i XIV vijeku – klasi preduzetnika

Zadatak: Pročitati odlomak iz knjige „Zašto narodi propadaju – Poreklo moći, prosperita i siromaštva odgovorite zajedno u parovima u razgovoru sa kolegicom ili kolegom na pitanja za diskusiju

Asemoglu i Robinson (2012, str.169-170) u svojoj knjizi pišu o ulozi preduzetnika:

Jedan od ključnih faktora ekspanzije Venecije bio je niz ugovornih inovacija koje su doprinosile znatno većoj inkluzivnosti ekonomskih institucija. Među njima najpoznatija je bila commenda, rudimentarni oblik akcionarske kompanije koja je bila ograničena samo na trajanje jedne trgovačke misije. Commenda je podrazumijevala dva partnera, jednog „sedentarnog" koji je ostajao u Veneciji, i drugog koji je putovao. Sedentarni partner je obezbjeđivao finansiranje poduhvata dok je onaj koji je putovao pratio robu. Veliki dio uloženog kapitala obično je poticao od sedentarnog partnera. Mladi preduzetnici koji nisu posjedovali bogatstvo, mogli su da se bave trgovinom tako što su putovali s robom. To je bio osnovni put ka višim društvenim slojevima. Gubitke na tim putovanjima partneri su dijelili u skladu sa uloženim kapitalom. U slučaju ostvarivanja profita, dijeljen je na osnovu dvije vrste commenda ugovora. Kod jednostranog ugovora, sedentarni trgovac obezbjeđivao je 100% kapitala i dobijao je 75% profita. Kod dvostranog ugovora, sedentarni trgovac obezbjeđivao je 67% kapitala i dobijao je 50% profita. Proučavanjem zvaničnih dokumenata, dobija se predstava koliko su snažno sredst napredovanja na društvenoj ljestvici bili ugovori zasnovani na commenda: ti dokumenti obiluju novim imenim ljudima koji prije toga nisu pripadali mletačkoj eliti.

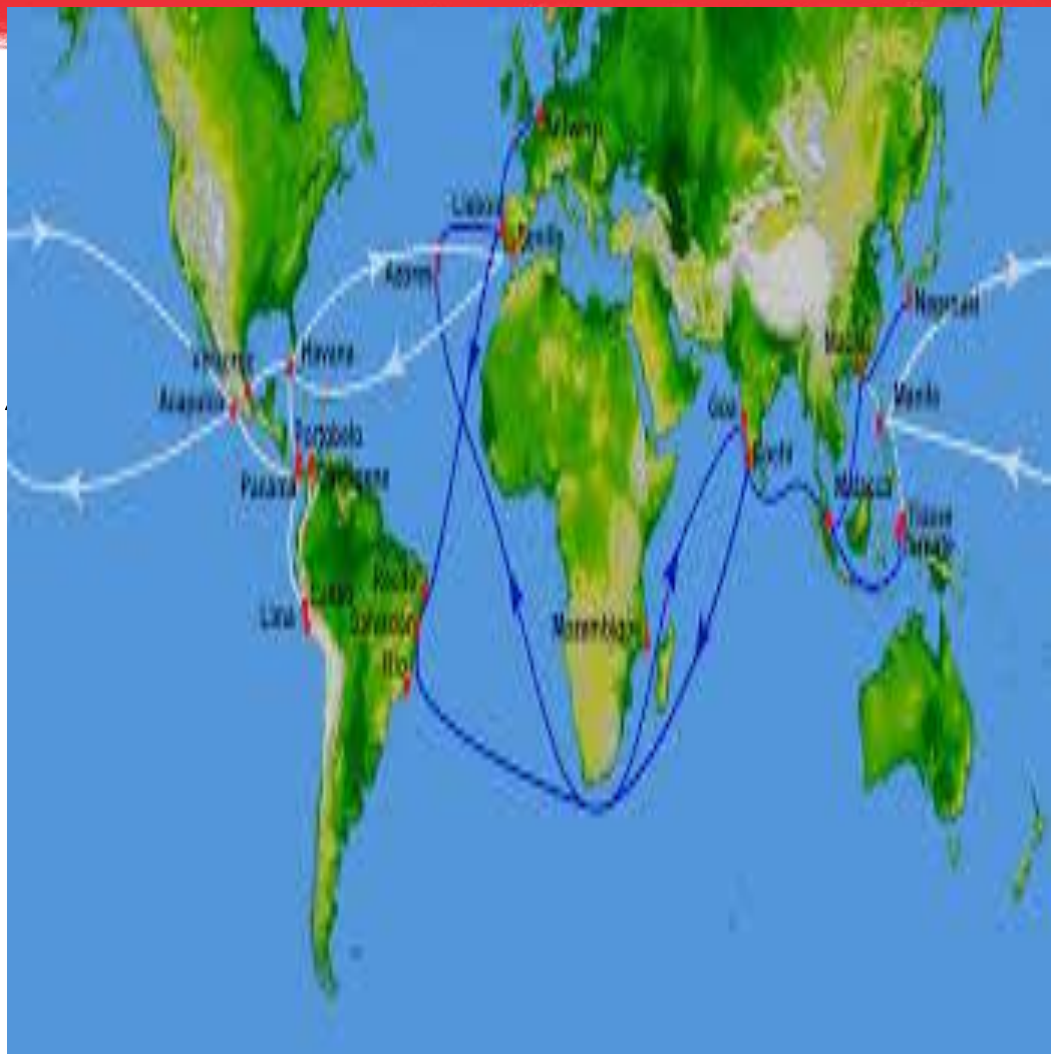
Pitanja za diskusiju:

1. Koji je bio jedan od ključnih faktora ekspanzije Venecije u srednjem vijeku?
2. Šta je Commenda? Kako funkcionišu akcionarska društva u XXI vijeku?
3. Koja je bila obaveza sedentarnog partnera i Commendi?
4. U slučaju ostvarivanja profita, dijeljen je na osnovu dvije vrste commenda ugovora. Koliki iznosi od dobiti u % su dijeljeni između sedentarnog partnera i preduzetnika.

Faktori razvoja preduzetništva

- ***Međunarodna trgovina***,
- **izgradnja inkluzivnih ekonomskih insitucija,** i
- **razvoj političkog pluralizma**, koji je **umanjivao moć vladara,**

….uz **smanjenje mogućnosti monopola i centralizacija države**, bili su faktori rađanja novih uticajnih **nosioca kreativne destrukcije i inovacija – preduzetnika** (Acemoglu & Robinson, 2012).

U ranom XVI vijeku u Francuskoj preduzetnicima su nazivane osobe koje su **organizovale i vodile vojne ekspedicije**.

- U XVII vijeku preduzetnicima su smatrane osobe **koje izvode i upravljaju većim građevinskim projektima**. U tim projektima preduzetnici nisu snosili rizik, već su samo upravljali resursima koje su dobili od države.
- Međutim, do polovine XVII vijeka francuski ekonomisti počinju da upotrebljavaju izraz “preduzetnik” za osobe koje djeluju u **ekonomskoj oblasti** i koje uvode **inovacije** podnoseći **rizik i neizvjesnost**.

Rizik i neizvjesnost sticanja profita

- Preduzetnici su najčešće stupali u ugovorne odnose sa državom, obavezujući se da će po **utvrđenoj cijeni** isporučiti ugovorene proizvode ili izvršiti ugovorene usluge.
- Stoga su preduzetnici **snosili sav rizik promjene nabavnih cijena**, budući sa su prodajne cijene bile uglavnom utvrđene, prisvajajući ili podnoseći cijeli ostvareni profit ili gubitak.

XVII - XVIII vijek - Ričard Kantilo (Richard Cantillon, 1680 - 1734)

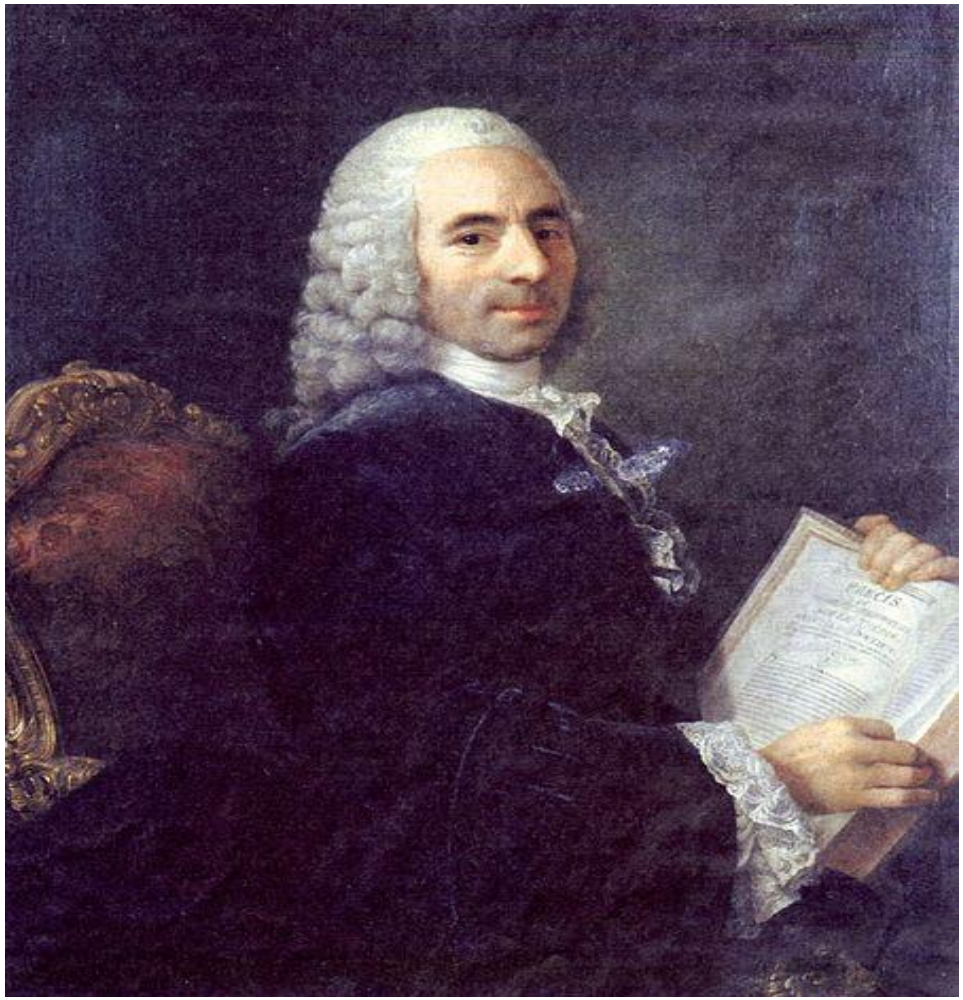
Jednu od prvih teorija preduzetništva razvio je u 18. vijeku Ričard Kantilo (**Richard Cantillon, 1680 - 1734**). Kantilo je razlikovao tri društvene klase:

1) ***Zemljovlasnike,***
2) ***Preduzetnike,*** *i*
3) ***ljude sa platom (nadnicama)***.

Preduzetnici mogu imati različita zanimanja, kao što su zakupci, zanatlije, trgovci na veliko i malo, manufakturisti i sl., ali je svima **zajedničko da snose rizik**, jer "... plaćaju određenu cijenu, prema mjestu u kojima ih kupuju (namirnice, materijale i sl.), da bi ih ponovo prodali na veliko ili malo po neizvjesnoj cijeni".

XVIII vijek – francuski fiziokrati

U drugoj polovini 18. vijeka francuski fiziokrati, kao npr. osnivač škole *fiziokrata* **Fransoa Kenej**, (Francois Quesnay, 1694 – 1774) nazivali su **poljoprivredne ratare preduzetnicima**.

XVIII vijek	Francuski fiziokrati
Fransoa Kenej (1694 – 1774)	Kako su fiziokrati smatrali da čist prinos postoji samo u poljoprivredi, jer samo poljoprivredi proizvedeno bogatstvo premašuje utrošeno bogatstvo, može zaključiti da su fiziokrate preduzetnike smatrali ključnim ekonomskim akterima.

Istoričari ekonomske misli generalno drže da su fiziokrati bili su osniva "prvog strogo naučnog sistema ekonomije“.

- U oblasti poljoprivrede Nikolas Bodo (**Nicolas Baedaue, 1730 – 1790**) istakao je **preuzimanje rizika i inovativnosti** kao bitne karakteristike preduzetnika, dok je Žak Tirgo (**Jacques Turgot, 1727 – 1781**) govorio o preduzetniku u oblasti proizvodnje **kao osobi koja rizikuje kapital.**
- Prije nego što su fiziokrati popularizovali pogrešnu doktrinu da je poljoprivreda jedini izvor bogatstva, Monteskje (Charles-Louis de Secondat Montesquieu, 1689 – 1755) je učio ***da su industrija i trgovina podjednako značajni kao izvori prosperiteta***.
- **Preduzetništvo i štedljivost bili su ključni sastojci ekonomskog rasta**.

Međutim, poljoprivredne i industrijske revolucije XVIII i XIX vijeka konačno su proizvele **modernu višestruku sliku preduzetnika**.

Kako su **vladari postepeno podvrgavani ustavnim ograničenjima svoje moći**, a *imovinska prava postala sigurnija unutar nacionalnih država,* **preduzetnička energija bila je oslobođena** bez presedana, istorijski posmatrano.

Prva industrijska revolucija dovodi početkom XVIII vijeka do radikalnih promjena u svim sferama života.

Preduzetnici se pojavljuju kao **lideri promjena**, i uz **kapitaliste koji finansiraju preduzetničke poduhvate** (**često su i kapitalisti istovremeno i preduzetnici**) dovode do ubrzane industrijalizacije i društveno-ekonomskog napretka u zemljama koje su **osjetile efekte komercijalizacije inovacija**.

XVIII vijek - Eksternalije vs napredak

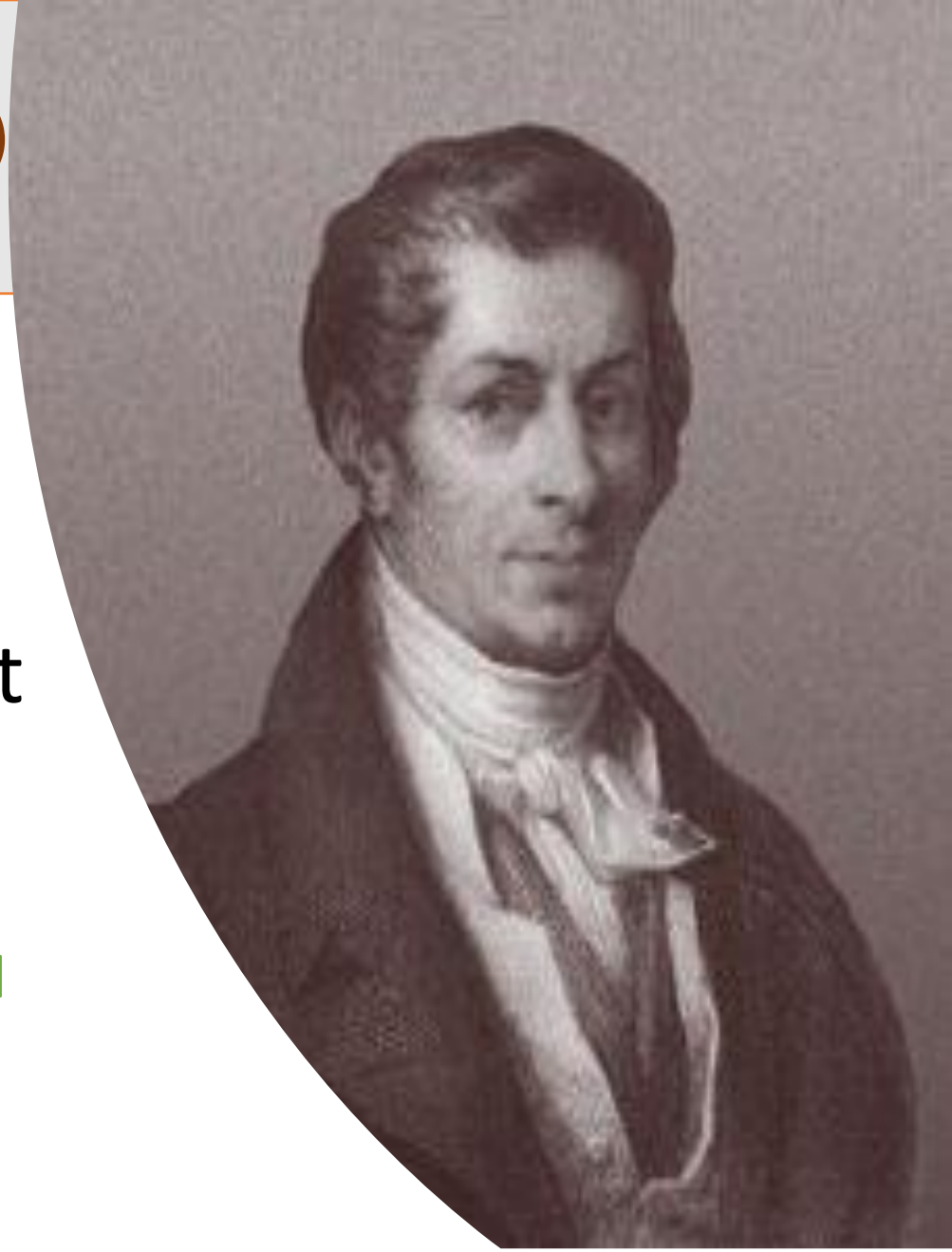
Iako je u tom periodu došlo do brze urbanizacije, zloupotrebe radničkih, ženskih i dječijih prava, kolonijalnih ratova za resurse, robovlasništva, povećanja zagađenja planete Zemlje, ipak su **pozitivni efekti razvoja preduzetništva i inovacija znatno veći od negativnih eksternalija**.

XVIII vijek vijek – preduzetnik vs kapitalista

- U 18. vijeku dolazi do sve jasnijeg **odvajanja preduzetnika**, **kao osoba koje pokreću poslovne poduhvate**, **od kapitalista ili pasivnih investitora**, kao osoba koje imaju kapital.
- Ovom odvajanju pogodovala je **ubrzana industrijalizacija i veliki broj tehničkih inovacija**.

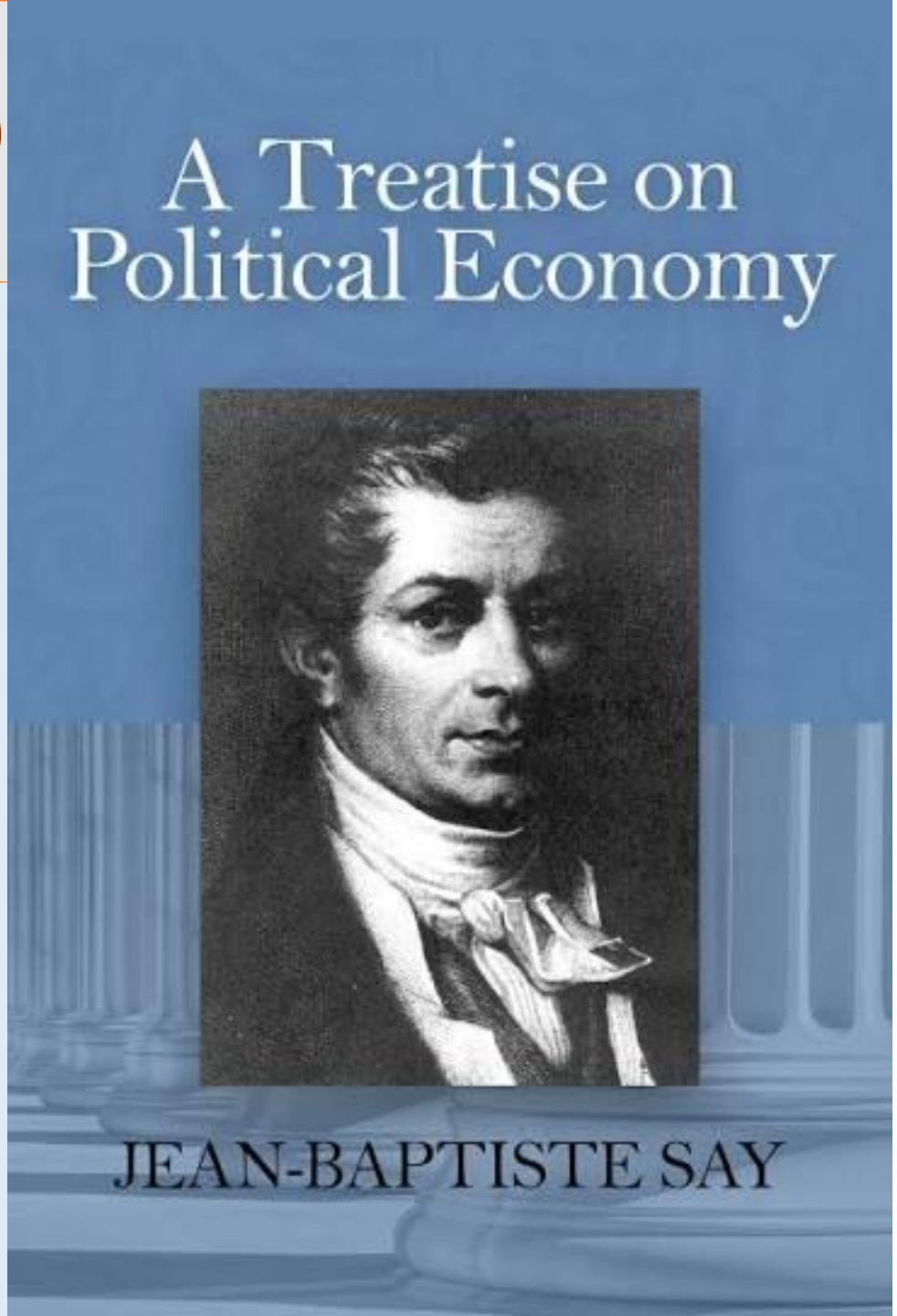
XIX vijek - Žan Baptist Sej– Jean-Baptiste Say (1767 – 1832)

- Svjestan različitih uloga koje imaju preduzetnici i kapitalisti, Žan Baptist Sej 1803. godine **prvi** ističe **razliku između profita koji ostvaruju preduzetnici** od profita koji ostvaruju **kapitalisti**.

XIX vijek - Žan Baptist Sej– Jean-Baptiste Say (1767 – 1832)

- Po Seju preduzetnik najčešće ulaže **svoj ili pozajmljeni kapital**, a da bi uspio u poslu, **on** mora da ima sposobnosti:
  - da procjenjuje,
  - da bude istrajan, i
  - da posjeduje znanje, kako o svijetu u kome posluje, tako i o poslu.

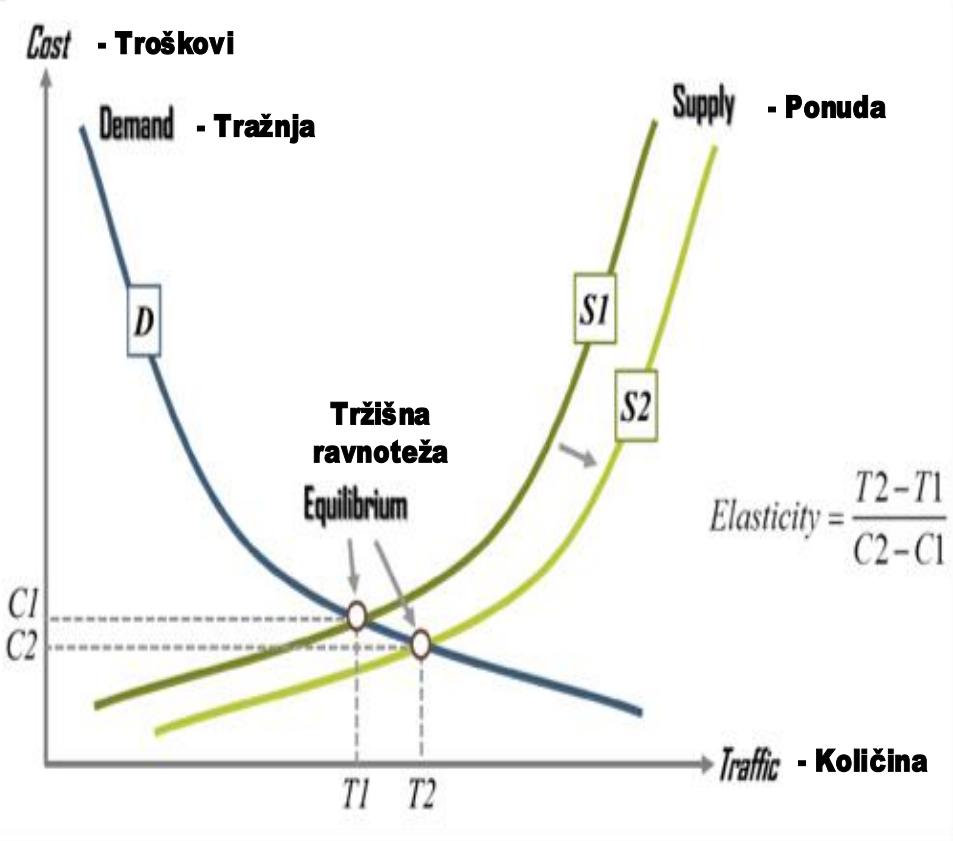
DEFINICIJA PREDUZETNIŠTVA – Jean-Baptiste Say (1767 – 1832)

Preduzetnik je agent koji "...**povezuje** sredstva za proizvodnju i koji **u vrijednosti proizvoda** obezbjeđuje ... **reprodukciju** ukupnog kapitala koji je zaposlio, **i vrijednost zarada, kamate, i rente koju plaća**, kao i **profit koji mu pripada**"

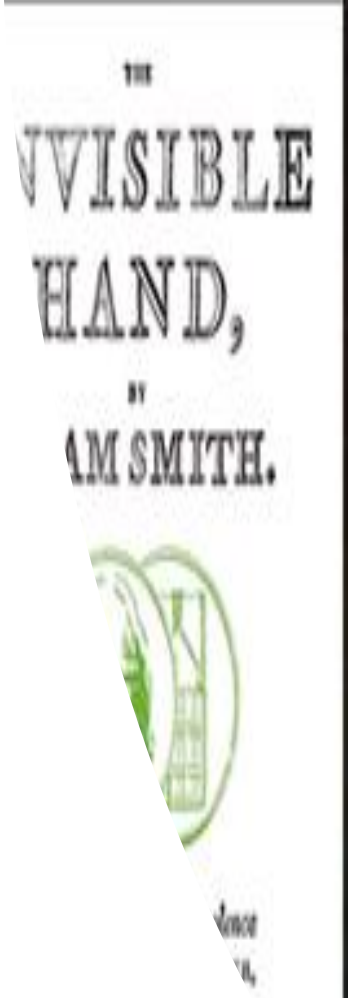

XVIII vijek – Klasična ekonomska teorija

Za razliku od francuskih autora koji su isticali značaj preduzetnika i pravili razliku između preduzetnika i kapitaliste, kao i između profita i kamate, engleski ali i drugi klasični i neoklasični ekonomisti u svojim ekonomskim učenjima **nisu davali značaj preduzetniku i preduzetništvu**.

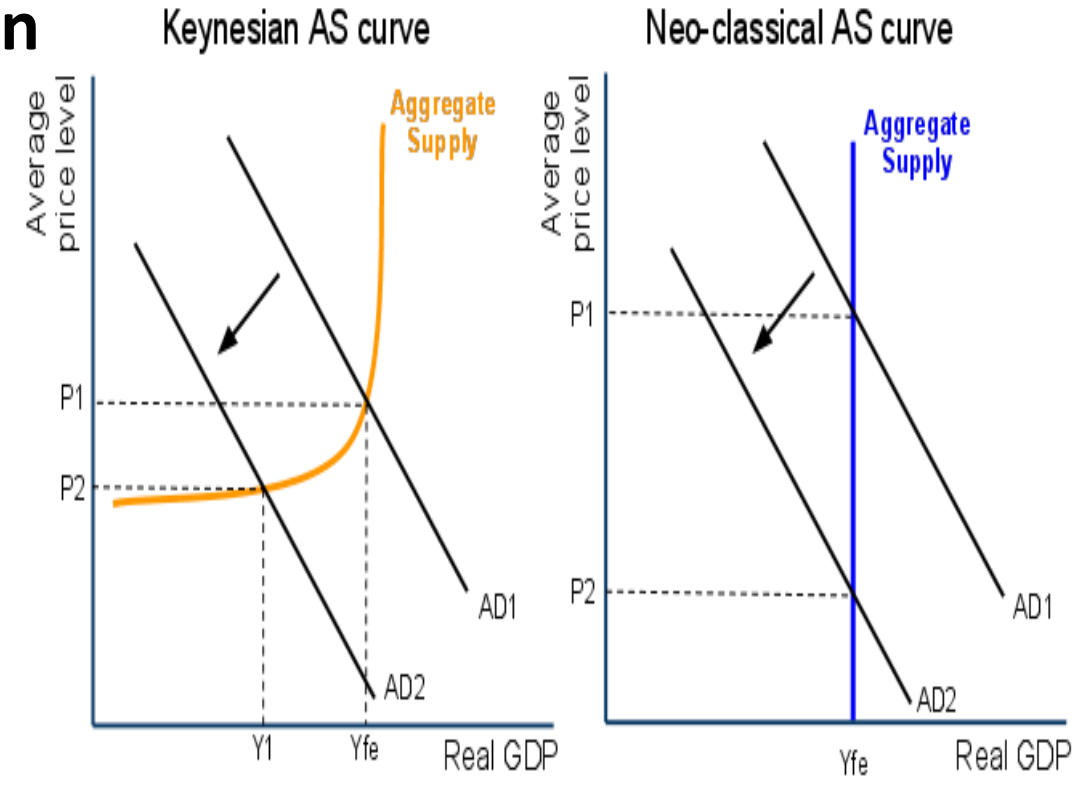
- Za Adam Smitha (1723 – 1790) rodonačelnika *klasične škole ekonomske misli*, **najznačajniji ekonomski akteri su kapitalisti**.
- Kapitalisti, po Smitu, su vlasnici-menadžeri preduzeća i oni kombinujući faktore proizvodnje – zemlja, rad i kapital u industrijskom preduzeću, ***stvaraju vrijednost***.

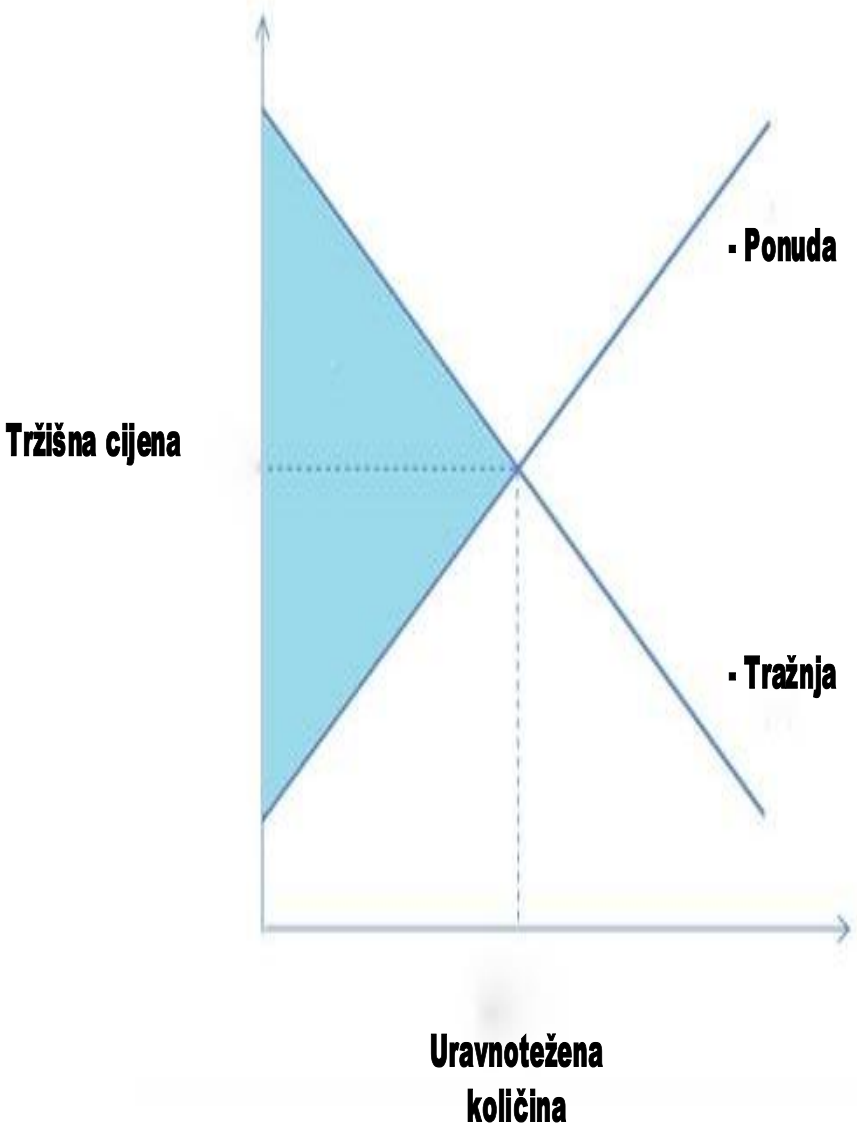

Kasni XIX i XX vijek - Neoklasična ekonomska teorija

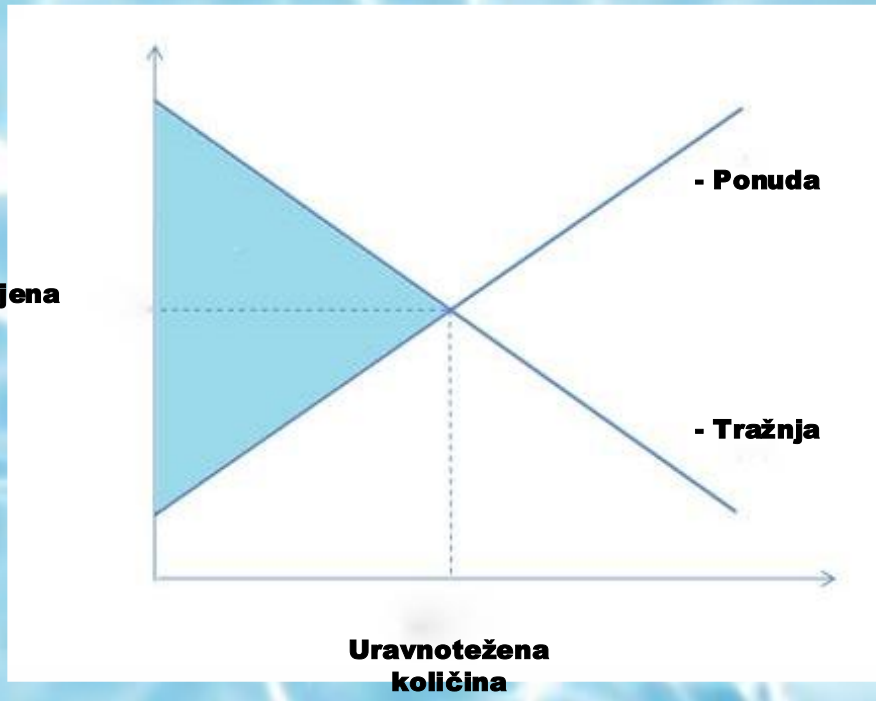
U kasnom XIX vijeku **Leon Valras** (Leon Walras, 1834-1910), i **Alfred Maršal** (Alfred Marshall, 1842 – 1924) nezavisno jedan od drugog, razvili su slične **matematički rigorozne modele kapitalističke privrede**, čime su postavili osnove **neoklasične ekonomske teorije**.

- Osnovna karakteristika neoklasičnog modela privrede je da se tržište sastoji **od velikog broja kupaca i prodavaca** čiji međusobni odnosi dovode do **izjednačavanja ponude i tražnje**, odnosno do stanja tržišne ravnoteže.
- Stanje ravnoteže postiže se **promjenom cijena**, koje, u zavisnosti od toga da li je ponuda veća od tražnje ili je tražnja veća od ponude, opadaju ili rastu djelujući time na izjednačavanje ponude i tražnje.

Po neoklasičnom modelu privrede, **normalno stanje je tržišta ravnoteža**, koja se povremeno narušava, ali se djelovanjem tržišnog mehanizma ravnoteža ponovo uspostavlja.

- Jasno je da u takvom sistemu **nema mjesta za** nemjerljiv i nepredvidiv fenomen kao što je **preduzetništvo**.
- Reći, npr. da je ***preduzetnički profit (dobit) nagrada za preuzimanje rizika***, značilo bi da u ekonomskom sistemu postoji **neizvjesnost**, a to bi u okvirima ove teorije zapravo značilo **odsustvo odgovarajućeg teorijskog objašnjenja**.

- Preduzeće u neoklasičnoj teoriji shvata veoma pojednostavljeno, **kao tehničku jedinica** koja proizvodi dobra.
- Pri tom, **racionalno** djelovanje podrazumijeva ***striktnu maksimizaciju profita preduzeća***, koja se ostvaruje uz primjenu marginalnog pravila o **jednakosti marginalnog prihoda i marginalnih troškova.**

Slično kao i u neoklasičnom modelu privrede, u neoklasičnoj teoriji preduzeća **nema pravog preduzetnika**, jer ova teorija polazi od pretpostavke da donosioci odluka **poznaju sve alternative djelovanja** i da su im **poznate sve posljedice izabranih pravaca djelovanja**.

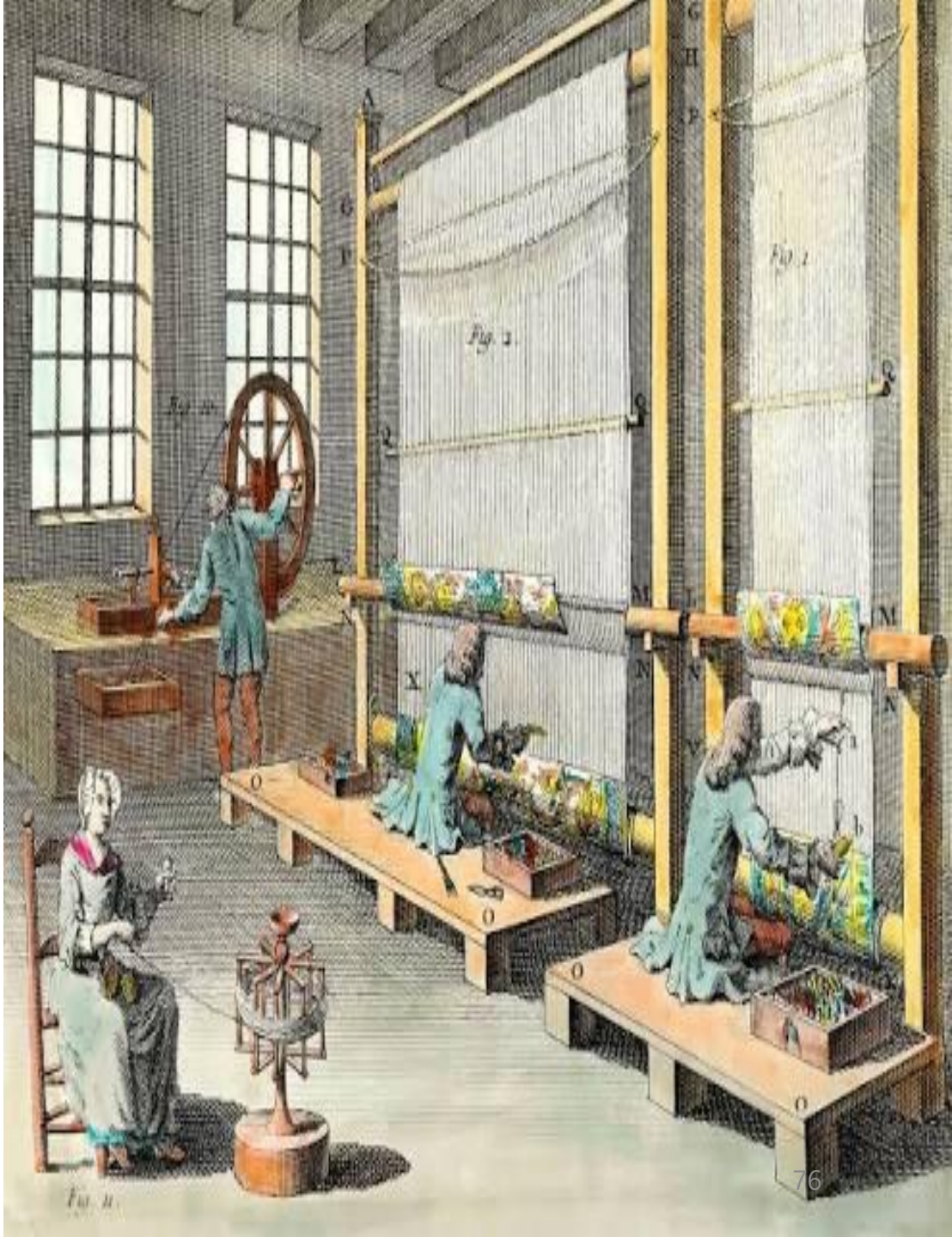

Neoklasična teorija preduzeća

Neoklasična teorija pretpostavlja da preduzetnik, koji je **istovremeno i menadžer i vlasnik** preduzeća, **raspolaže svim neophodnim informacijama** za racionalno djelovanje, odnosno **da on poznaje funkciju tražnje, proizvodnu funkciju i funkciju troškova**.

- Pored pretpostavki na kojima je počivala neoklasična teorija, zanemarivanju značaja preduzetnišva i uloge preduzetnika doprinijela je i **struktura preduzeća sredinom 19. vijeku**.
- U to vrijeme privredom su dominirala mala i srednja preduzeća, odnosno **od strane vlasnika neposredno kontrolisana** preduzeća.

Sa rastom preduzeća dolazi do **odvajanja vlasništva od kontrole**, a time i do sve jasnijeg **ispoljavanja preduzetničke funkcije**.

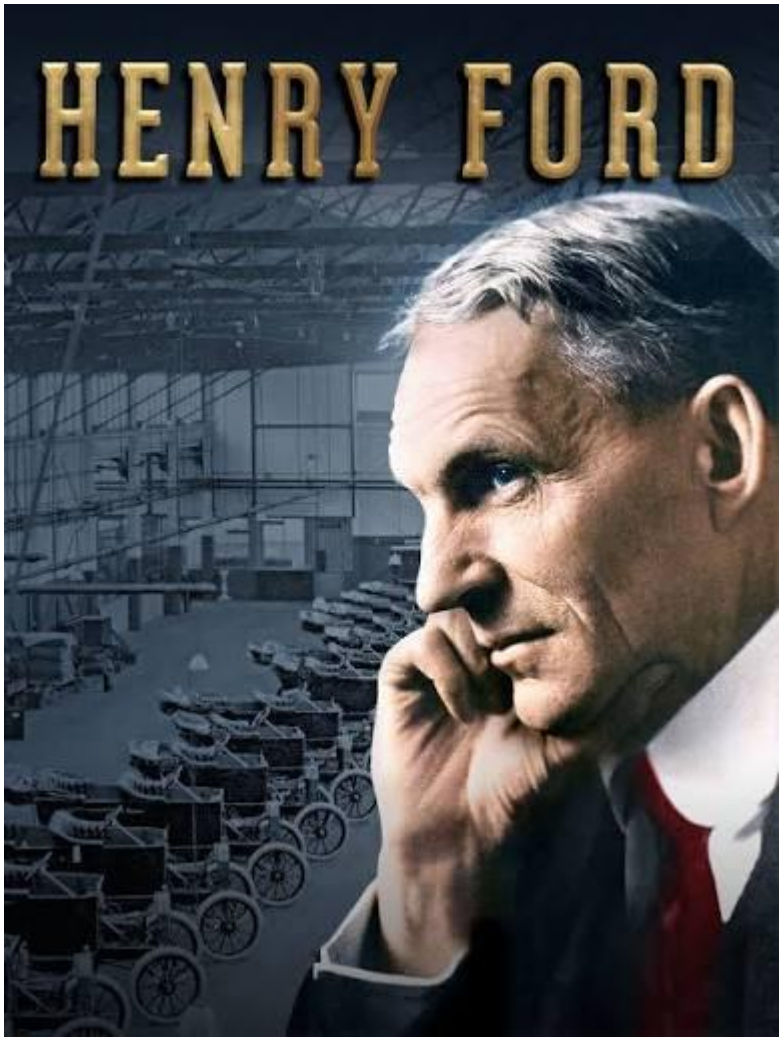

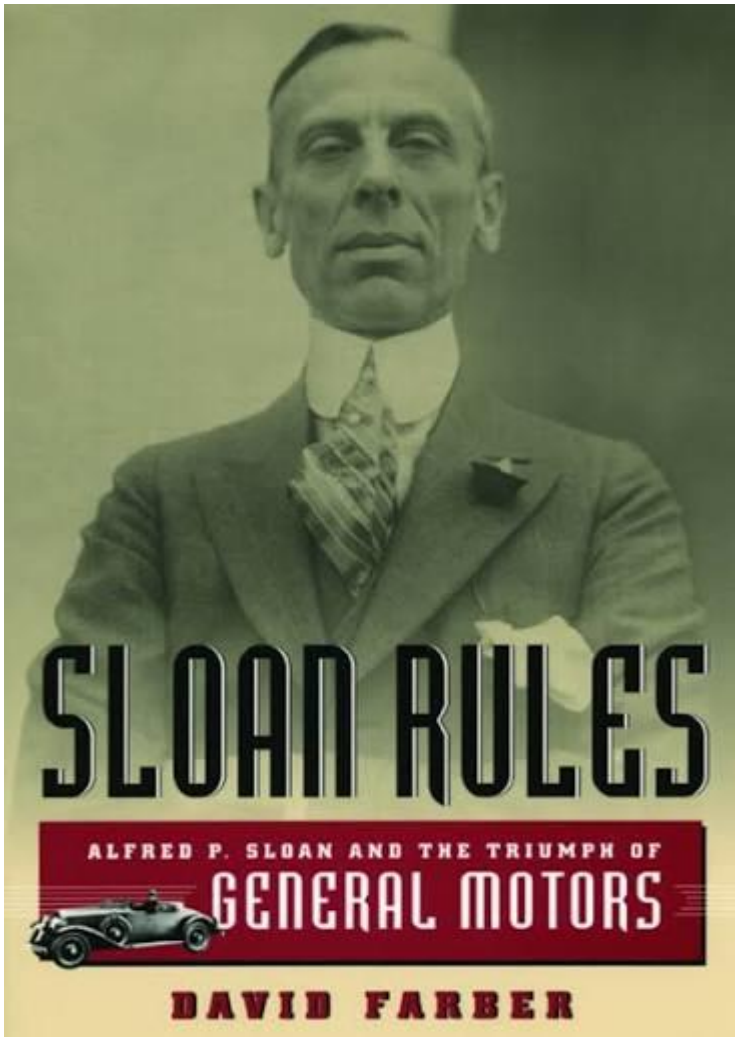
XIX vijek - Frensis Voker (Francis A. Walker, 1840 – 1897)

- Prvi koji je među američkim ekonomistima 1876. godine jasno istakao ulogu preduzetnika i ukazao na **razdvajanje preduzetnika od kapitaliste** je Frensis Voker.
- Preduzetnika Voker naziva **inženjerom industrijskog progresa** i najvažnijim faktorom proizvodnje.

Voker jasno ističe **razliku između profita i kamate**, odvajajući kamatu koju vlasnici kapitala dobijaju za sredstva koja obezbjeđuju preduzetnicima **od profita koje preduzetnici (preduzetni menadžeri) ostvaruju** po osnovu svojih upravljačkih sposobnosti.

Frenk Hajnmen Najt (Frank Hyneman Knight, 1885 – 1972) – Čikaška škola ekonomije

Upravo je Najt (Knight, 1921) predložio **dekonstrukciju maršalijskog poslovnog menadžera i istakao preduzetnički element**. Polazeći od tvrdnje da u Valrasovoj (Walras) savršenoj konkurentnoj ravnoteži nije postojao profit, slijedilo je da su **čisti profiti bili povezani sa postojanjem *neravnoteže***.

Za Najta, profit se nije odnosio na rizik, **već na neizvjesnost**. Nesigurna situacija bila je ona u kojoj **vjerovatnoće nisu mogle biti dodijeljene rezultatima**, tako da donošenje odluka nije bilo moguće modelirati u smislu neoklasične optimizacije (Ricketts, 2008).

PROVJERA ZNANJA:
Koja je razlika između rizika i neizvjesnosti?

- ***Rizik*** postoji kada su ishodi akcija nepoznati, ali se **ishodi mogu predvidjeti** sa izvjesnim stepenom vjerovatnoće.
- Za razliku od rizika, ***neizvjesnost*** postoji kada se **ne može utvrditi vjerovatnoća nastanka ishoda**.

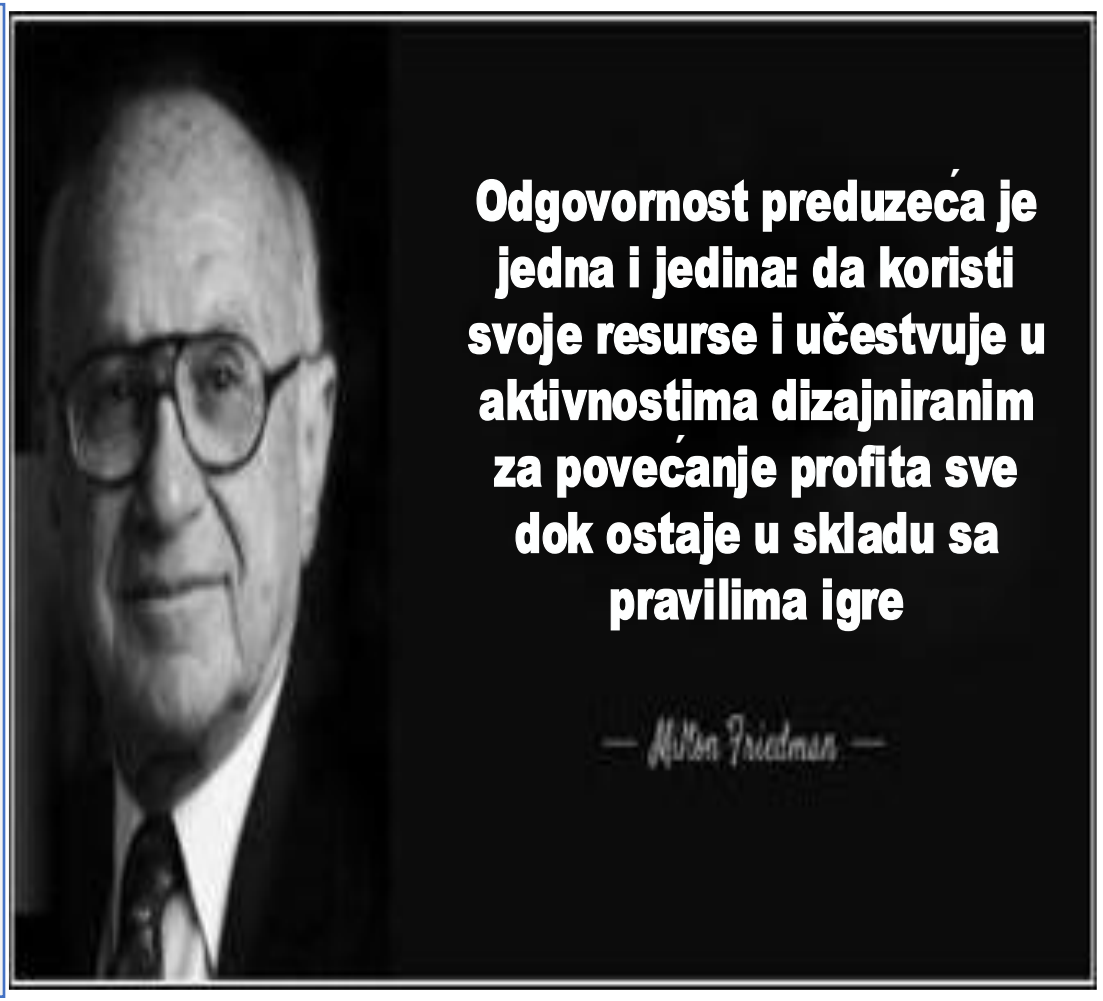
- ✓Kako se samo **rizik**, a ne i neizvjesnost, **može osigurati**, po tom shvatanju **nije svako ko posluje preduzetnik ako rizik posla može prenijeti na osiguravajuće društvo** ili na drugi način osigurati.
- ✓Preduzetnik **je osoba koja je spremna da prihvati preostali rizik**, odnosno rizik koji se ne može prenijeti na druge.

Milton Fridman (Milton Friedman)

Fridman se smatra jednim od najuticajnijih ekonomista i mislilaca 20. vijeka. Kao neko ko je bio na čelu Čikaške škole ekonomije, bio je jak zagovornik ekonomskih sloboda, slobodnog tržišta i **slobodnog preduzetništva**.

Predvidio je pojavu digitalnih valuta, kao što je bitkoin, 1999. godine.

Umjesto zaključka!

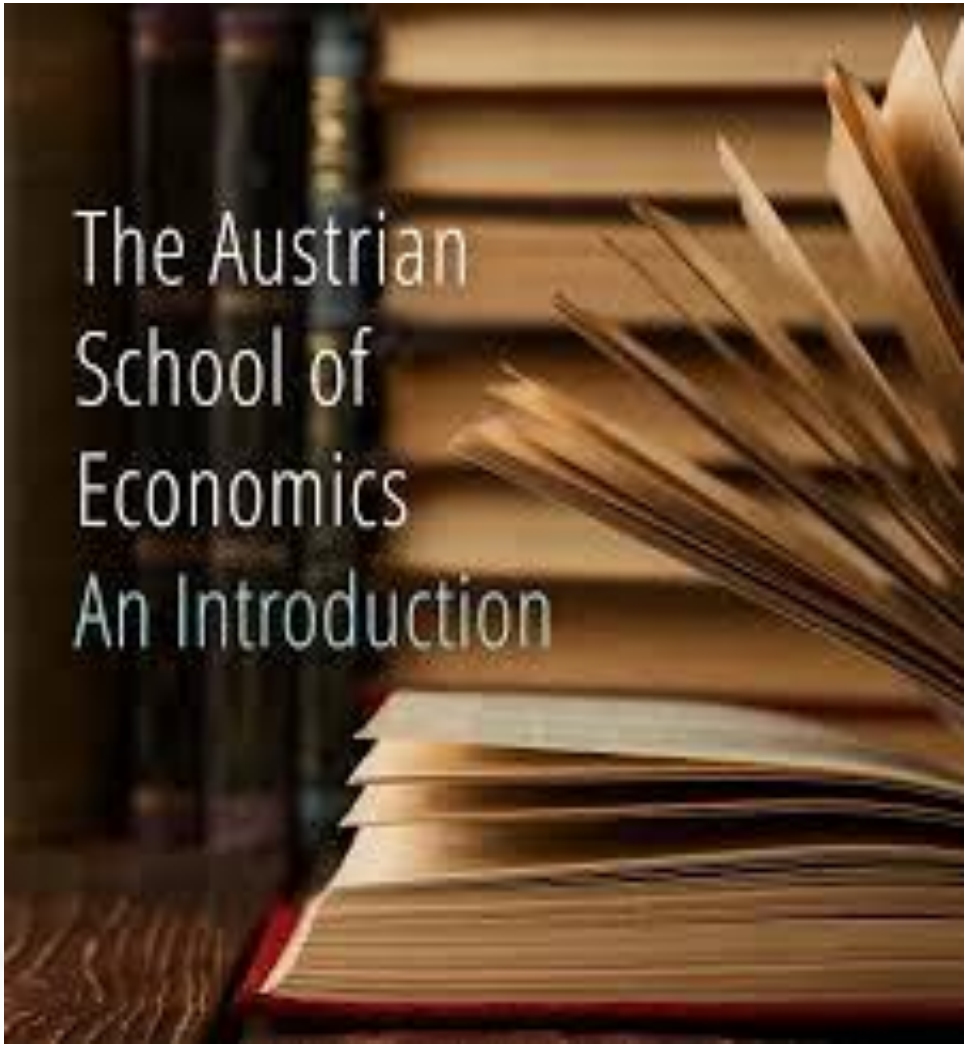
- I umjesto zaključka, **traženje teorijskog objašnjenja kompleksnog fenomena preduzetništva** i ponašanja i ličnih karakteristika preduzetnika **ne opravda činjenicu da nemogućnost predikcije** ili nepoznavanje tih fenomena dozvoljava ignorisanje realnosti.
- Upravo na te propuste klasičara i neoklasičara su ukazivali predstavnici **austrijske škole** koji su ***u preduzetniku vidjeli nezamjenjivog agenta promjene i ekonomskog razvoja***.

1.2.2. Doprinos austrijske škole razvoju teorije preduzetništva

Grupa ekonomista **povezana sa austrijskim obrazovnim institucijama** na prelazu između XIX i XX vijeka, poznati kao „Austrijska škola“ imali su **znatno drugačije viđenje o mjestu i ulozi preduzetnika i preduzetništva** u ekonomskom razvoju u odnosu na ortodoksnu klasičnu školu ekonomije.

- Rođenje austrijske škole ekonomije obično se povezuje sa **1871.** godinom kada je publikovana knjiga **Karla Mengera** (Carl Menger) ***Načela ekonomske nauke*** *(Grundsätze der Volkwirthschaftslehre)... Dvojica mlađih ekonomista*, **Eugen fon Bem-Baverk** (Eugen von Bohm-Baverk) i **Fridrih fon Vizer** (Friedrich von Vieser) postali su oduševljeni pristalice novih ideja iznesenih u Mengerovoj knjizi. (Kirzner, 1992, str. 57).
- „Mengera inače nazivaju „Adamom Smitom austrijske škole“ (Stojanović, 2009, str. 4).

Kod Mengera je **preduzetnik dinamični učesnik** koji unapređuje svoje blagostanje (ostvaruje dobitak) neprestano tragajući za najunosnijom upotrebom raspoloživih resursa...preduzetnik mora da prilagođava postojeću strukturu proizvodnje ***očekivanim (anticipiranim) promjenama*** u ekonomskim uslovima.

Carl Menger
(1840 - 1921)
Wilhelm Röpke
(1899 - 1966)
Henry Hazlitt
(1894 - 1993)
Fritz Machlup
(1902 - 1983)
Murray N. Rothbard
(1926 - 1995)
Eugen von Böhm-Bawerk
(1851 - 1914)
Friedrich von Wieser
(1851 - 1926)
Oskar Morgenstern
(1902 - 1977)
Friedrich August von Hayek
(1899 - 1992)
Ludwig von Mises
(1881 - 1973)
Joseph Schumpeter
(1883 - 1950)
Gottfried von Haberler
(1900 - 1995)

- **Austrijska škola ekonomista** je škola ekonomske misli koja smatra da je **glavni uzrok** ekonomskih problema **miješanje države u tržišne tokove**.
- Njihovi stavovi se smatraju prilično radikalnim zbog toga što oni svoju kritiku ne ograničavaju samo na tradicionalno državne sisteme kao što su socijalizam i komunizam, već i na široko prihvaćene mehanizme u kapitalizmu kao što su **centralne banke**.

Privredni ciklusi i ekonomske krize

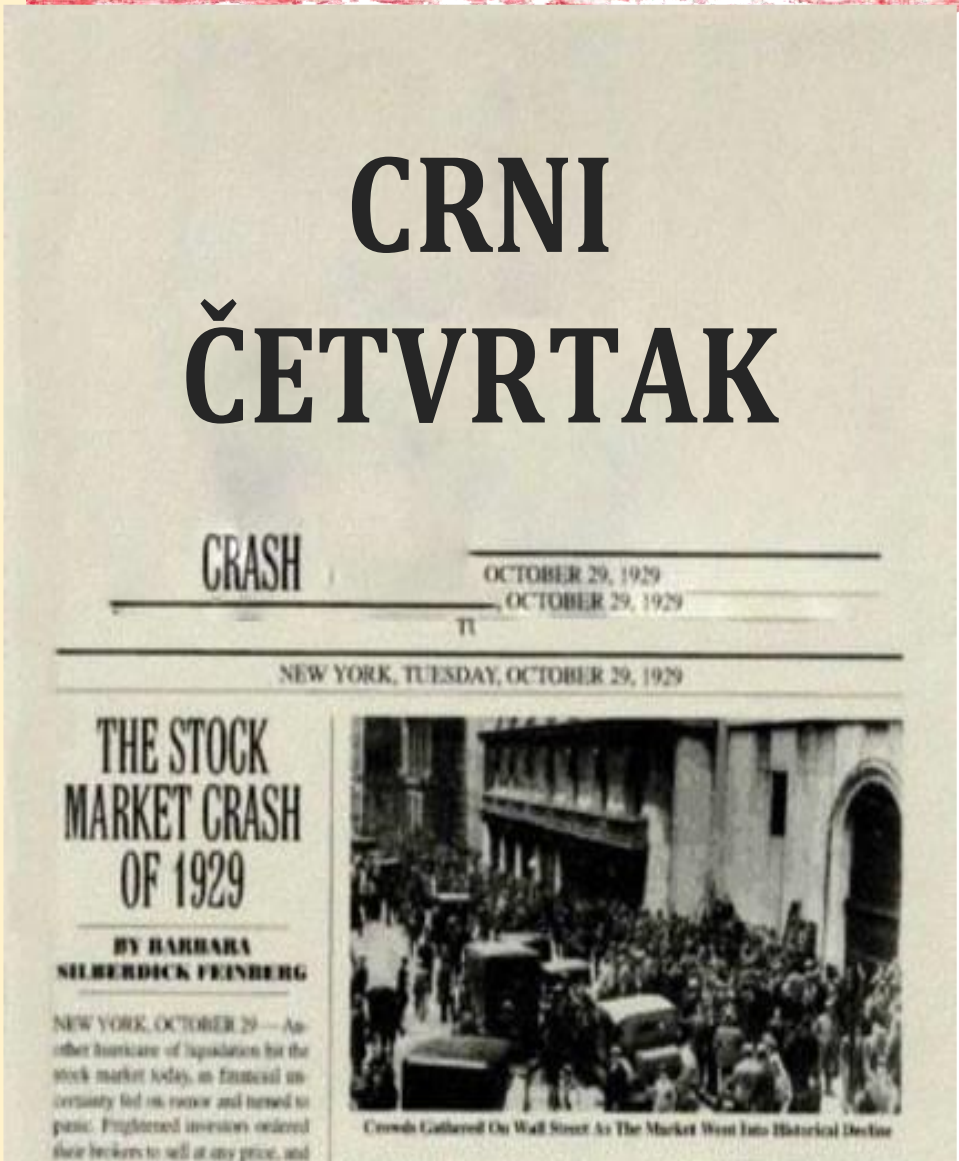
- Jedna od najbitnijih osobina kapitalizma je **postojanje poslovnih ciklusa**, koji su periodi naizmjeničnih *promjena između velikih uspona i padova*.
- Najpoznatiji primjer pada poslovnih ciklusa je Velika depresija koja se desila u SAD 1929-1933, zatim globalna ekonomska kriza 2008. godine i najveća globalna ekonomska kriza ikada, u 2020. godini izazvana Covid – 19 pandemijom.

Uzroci kriza?

Pobornici austrijske škole smatraju da je „**Velika depresija**“ **direktno izazvana veoma labavom monetarnom politikom** Američke centralne banke tokom 1920-ih godina koja je dovela do veoma **velikog povećanja količine novca** i kredita u sistemu.

CRNI ČETVRTAK

CRASH

OCTOBER 29, 1929

OCTOBER 29, 1929

NEW YORK, TUESDAY, OCTOBER 29, 1929

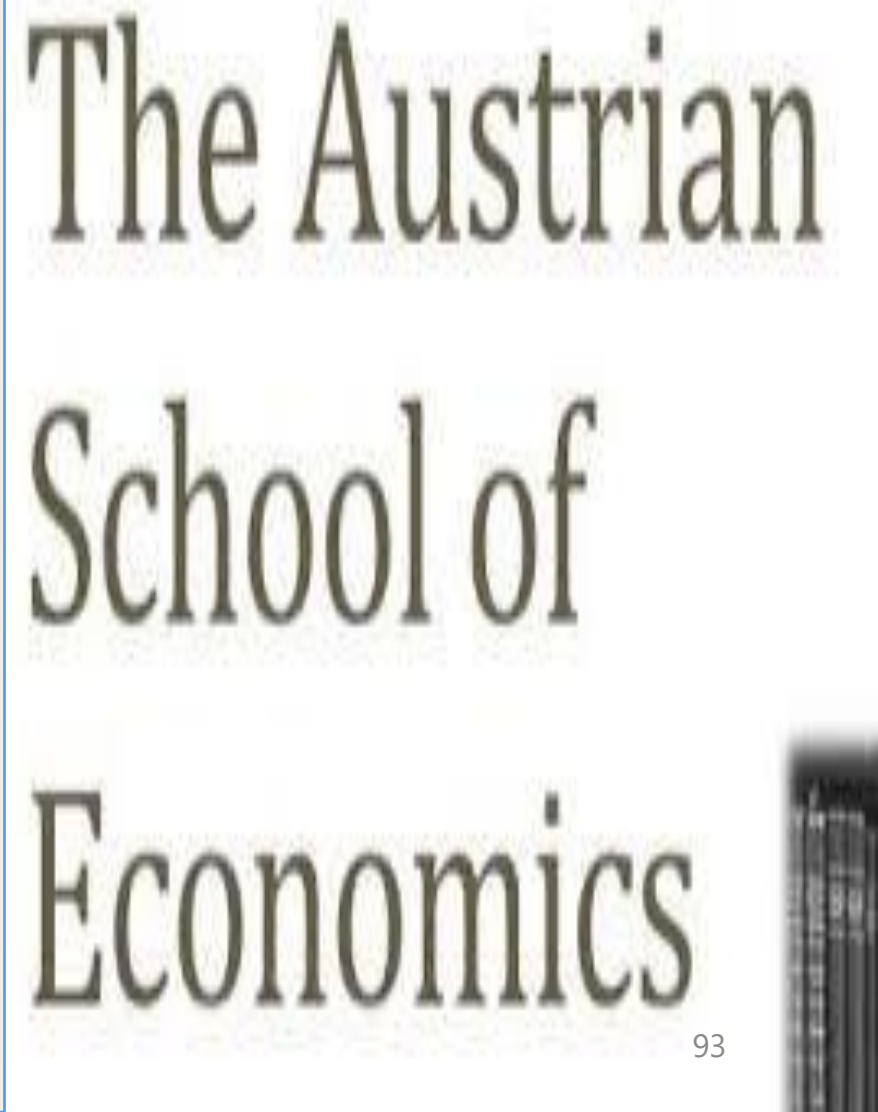
THE STOCK MARKET CRASH OF 1929

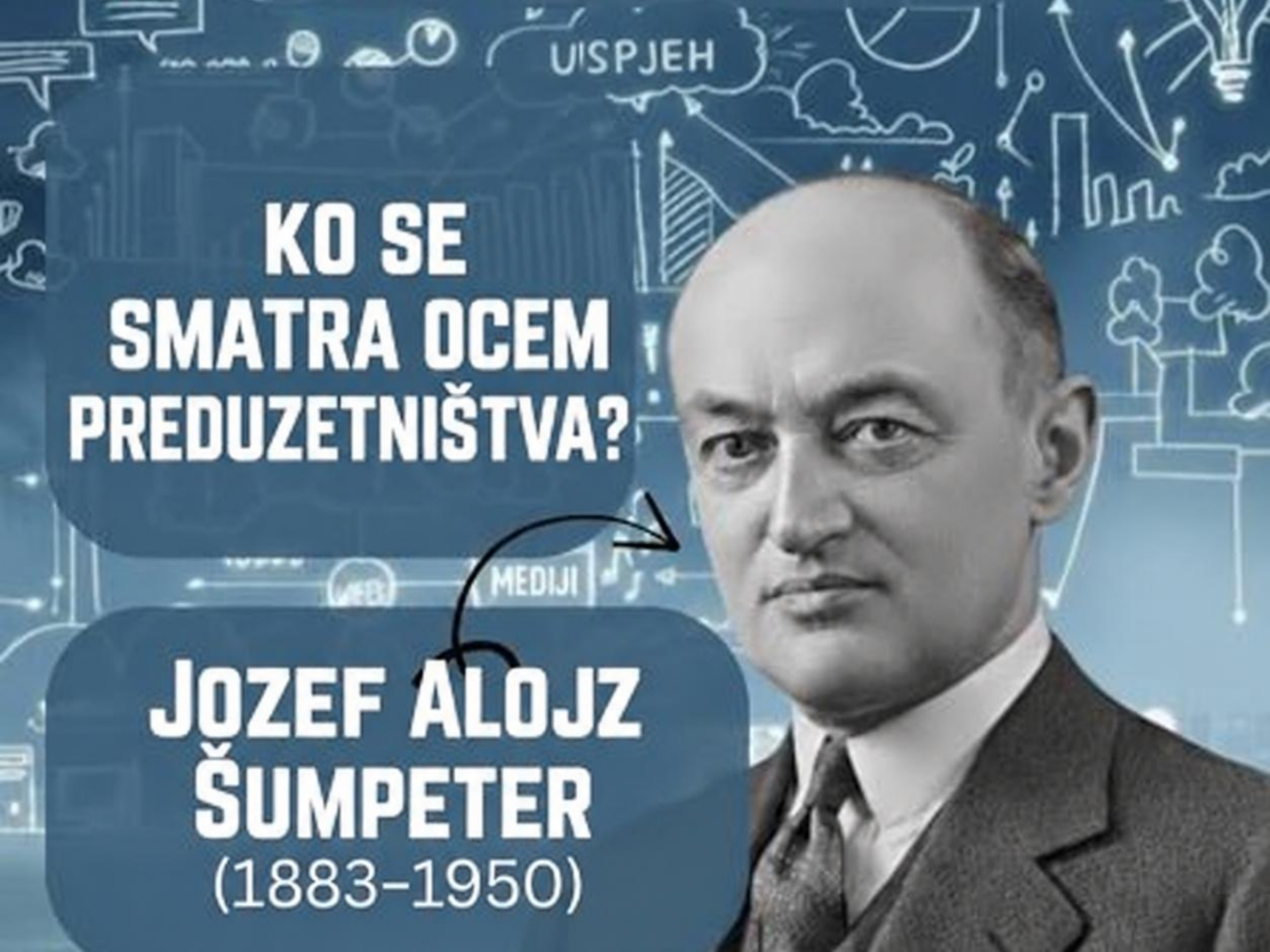
BY BARBARA SILBERDICK FEINBERG

Crowds Gathered On Wall Street As The Market Went Into Historical Decline

Preduzetnici – Austrijska škola

U najkraćem, pripradnici ove škole smatrali su da je **tržište vođeno preduzetničkim aktivnostima** i da, **zahvaljujući preduzetnicima**, **na tržištu vlada dinamička konkurencija** koja znači da se učesnici na tržištu, **umjesto da prihvataju cijene kao date**, kako to pretpostavlja neoklasična teorija, **međusobno se nadmeću cijenama, boljim kvalitetom proizvoda i usluga** i sl. (Kirzner, 1997).

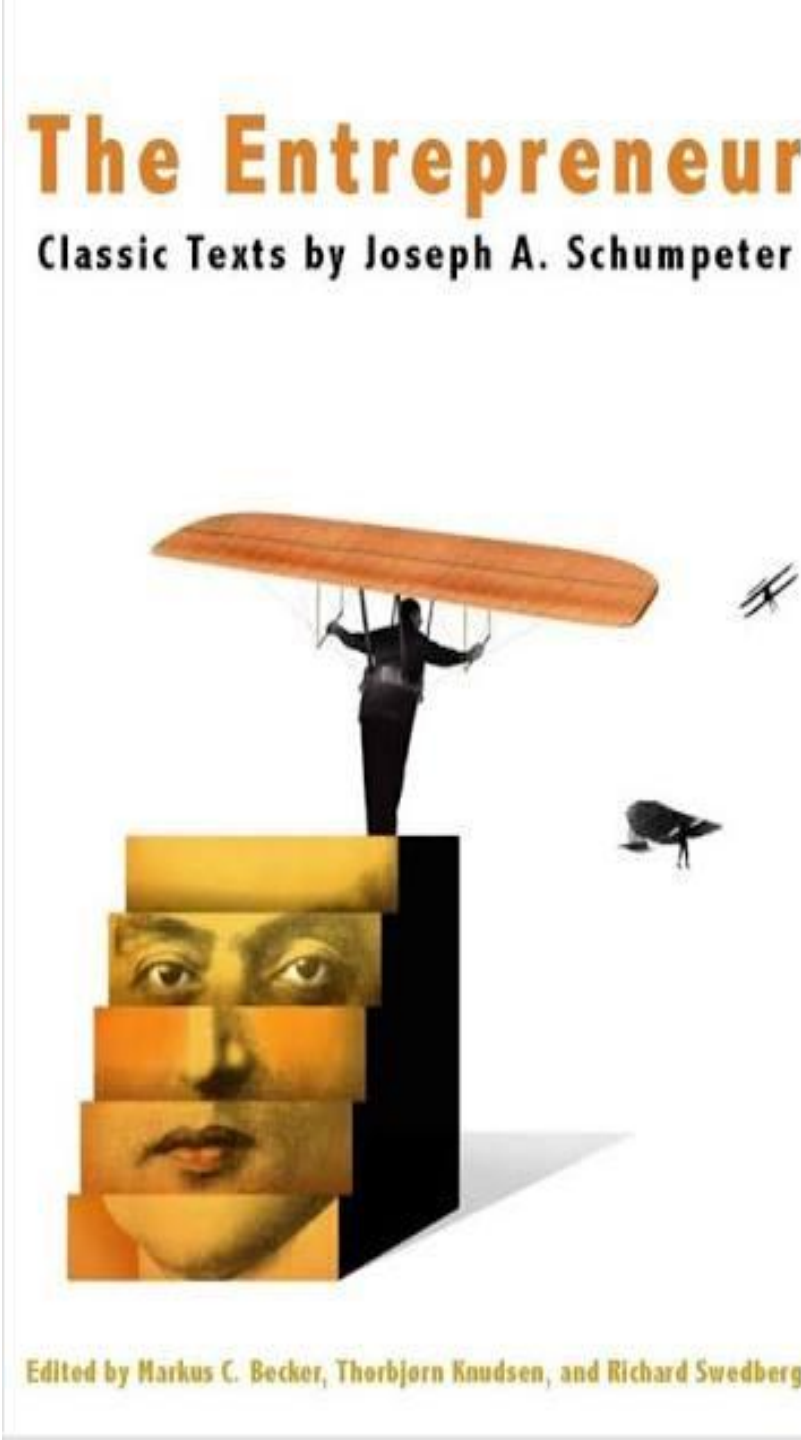

USPJEH
KO SE SMATRA OCEM PREDUZETNIŠTVA?
MEDIJI
JOZEF ALOJZ ŠUMPETER
(1883-1950)

1.2.2.1 Jozef Šumpeter (Joseph Schumpeter)

- Šumpeter razlikuje kapitalistu i preduzetnika. Na primjer, **akcionar je kapitalista, ali nije i preduzetnik**.
- Preduzetnik ne snosi rizik, njega snose kapitalisti.

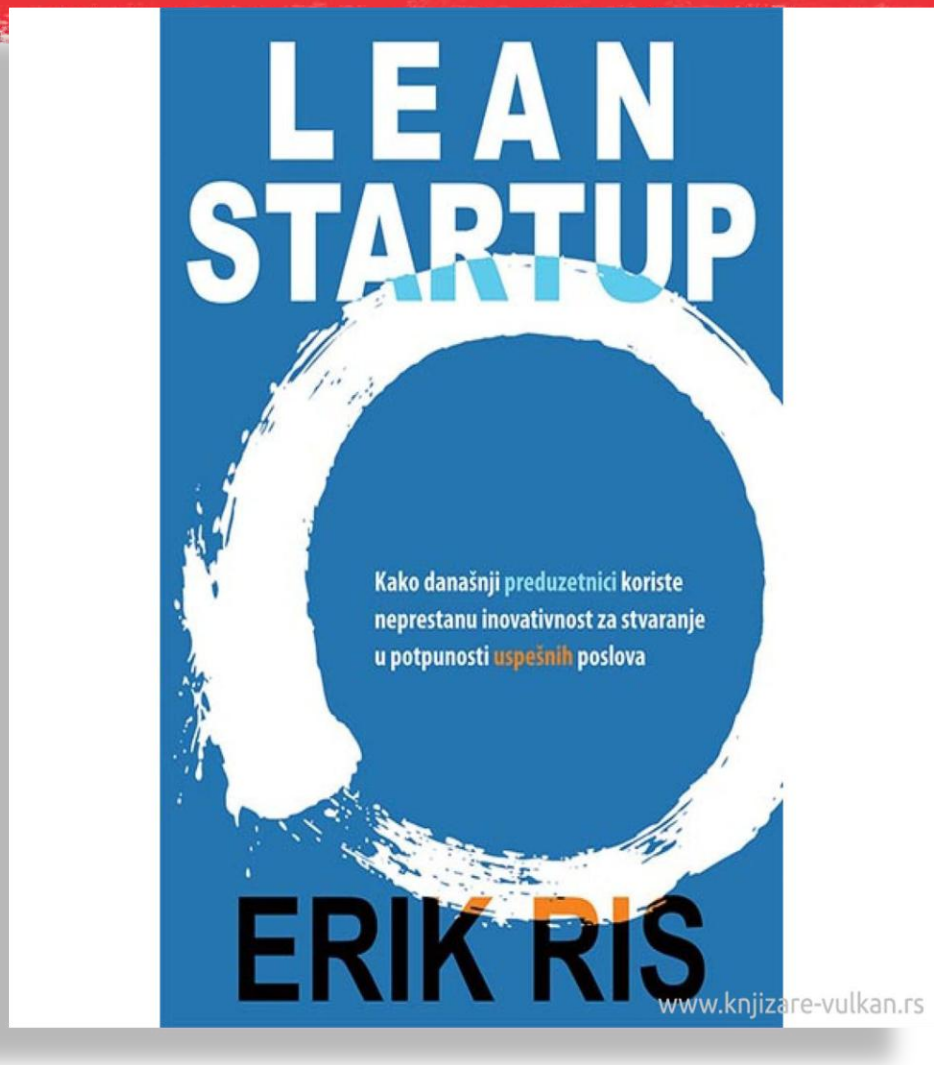

- **Samo ukoliko je preduzetnik istovremeno i kapitalista, tada snosi rizik.**
- Šumpeter posebno naglašava činjenicu da **preduzetništvo nije profesija, a ni rutina** (rutina ne zahtijeva liderstvo) (Stojanović, 2009).
- Ova Šumpeterova konstatacija je i logična za početak i polovinu XX vijeka kada su uslovi poslovanja bili znatno drugačiji nego što je to slučaj krajem druge decenije XXI vijeka.

XXI vijek - preduzetništvo kao funkcija i pozicija

Trenutno se u akademskim krugovima, ali i krugovima praktičara preduzetništva, kao što je slučaj sa Erikom Risom (Reis, 2018) razmatraju mogućnosti uvođenja u velike korporacije ***zvanične pozicije i funkcije preduzetništva***.

XXI vijek - preduzetništvo kao funkcija i pozicija

- ✓Šumpeterova glavna poenta je, bez obzira da li su preduzetnika smatrali kapitalistom, sposobnim menadžerom ili nosiocem rizika, **klasični ekonomisti su previdjeli njegovu najvažniju ulogu**.
- ✓Uvođenje novih proizvoda i procesa **zahtijeva organizacione sposobnosti koje su sasvim odvojene od jednostavnog upravljanja** i upravo je ovaj dinamični zadatak istraživanja i inovacija izrazito preduzetnički.

Preduzetnik, primjećuje Šumpeter jeste ona osoba koja istovremeno ispunjava nekoliko uslova:

- uči iz **iskustva**
- više koristi **intuiciju** i u stanju je da procijeni mogućnosti inovacija
- preduzetnik ne stvara niti pronalazi nove mogućnosti proizvodnje (one uvijek postoje) – **on ih samo uspješno realizuje na tržištu**

- **savlađuje snažan otpor sredine koja je konzervativna**, odnosno koja ne voli promjene i novotarije
- **preduzetnik svoje ideje realizuje** (bez realizacije bilo kakva inovacija je ekonomski nebitna)

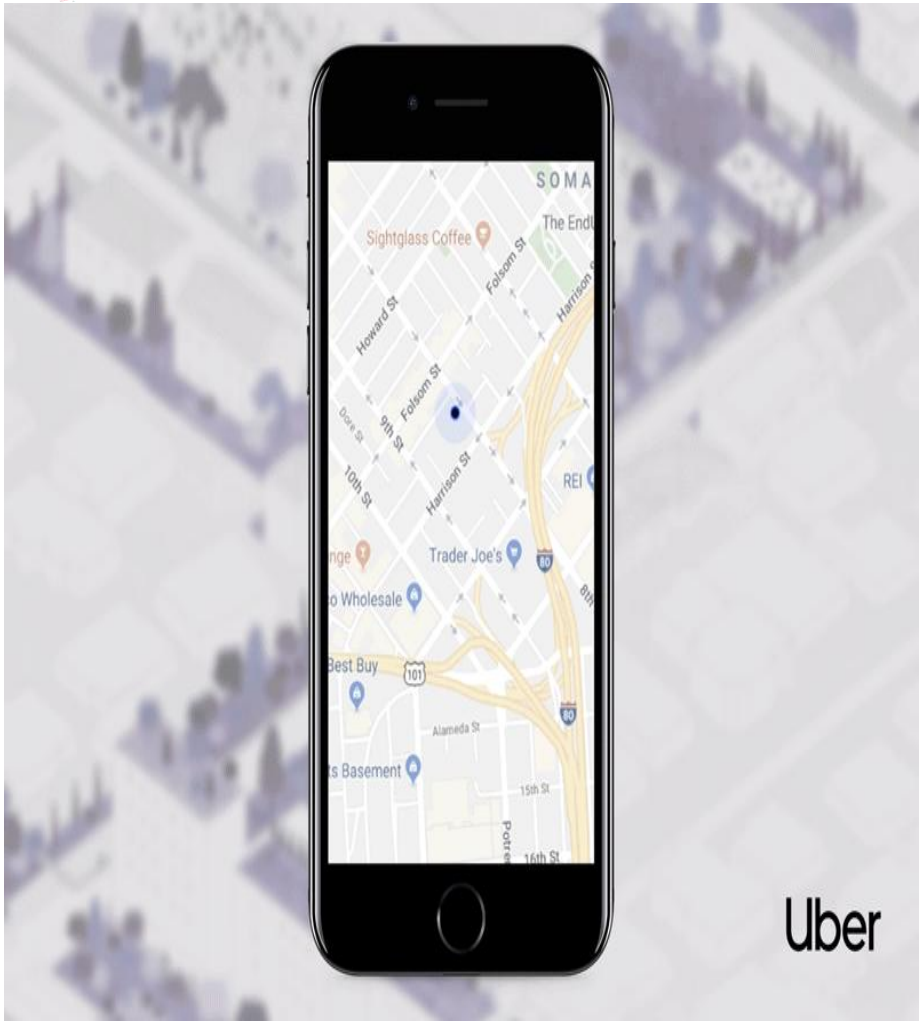

- uvodi postojeći način proizvodnje u nove kanale
- **prekida staru i stvara novu tradiciju**
- **stvara nove firme**, mada to ne mora uvijek biti slučaj
- u osnovi ga **rukovodi motiv za borbom i volja za pobjeđivanjem** - **finansijski rezultat je sekundarna pobuda**

Primjer Ubera

Šumpeter je posebno povezan sa ovom idejom preduzetnika kao revolucionarnog inovatora

Šumpeter ističe da **preduzetnici djeluju izvan postojeće prakse**, što se može označiti kao ***kreativni odgovor***. Kreativni odgovor odlikuju, po Šumpeteru, tri bitne karakteristike:

1) kreativni odgovor se ne može razumjeti ***ex ante***, već samo ***ex post***, odnosno **ne može se predvidjeti** tako što će se **primijeniti uobičajena pravila na uticaj već postojećih činjenica**.

Kreativna destrukcija?

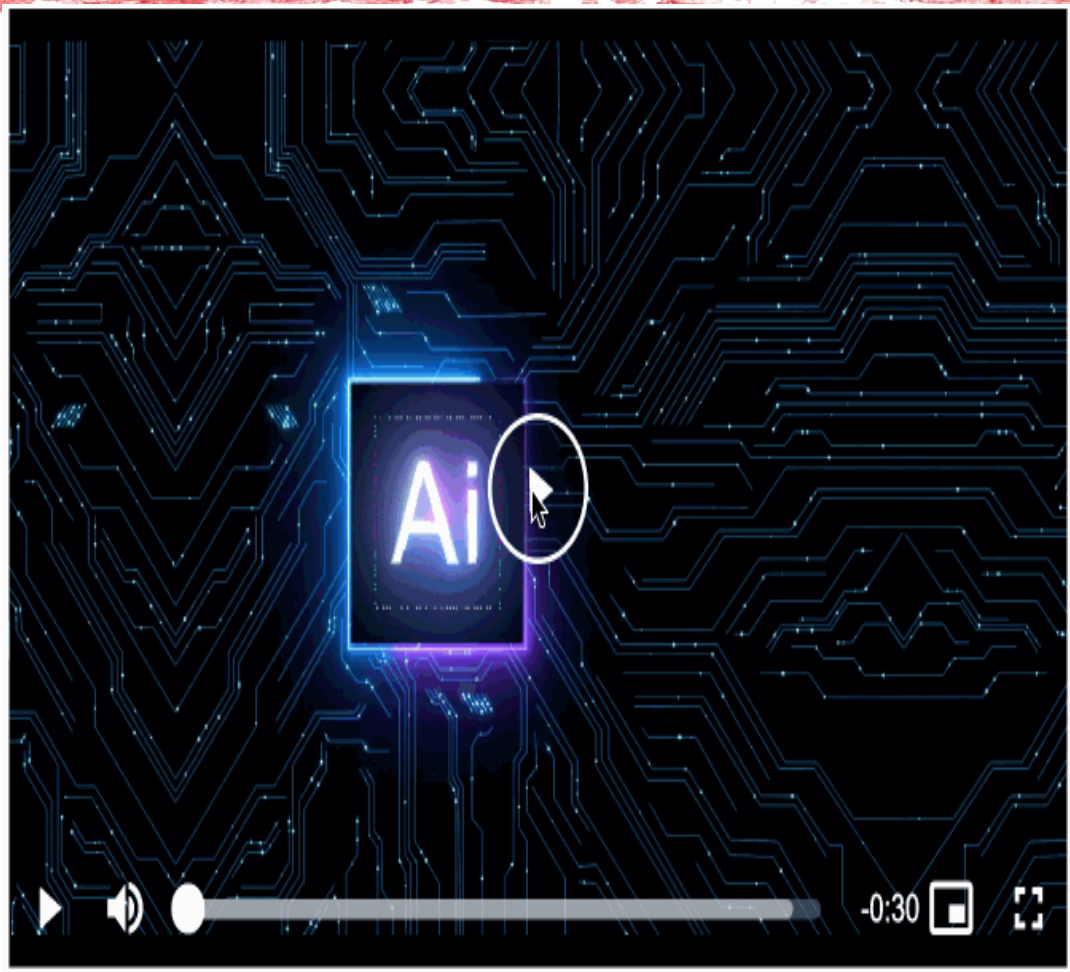
Kreativna destrukcija

Kreativni odgovor

2) kreativni odgovor **oblikuje cjelokupni tok budućih događaja i njihovih dugoročnih ishoda**, tako da stvara situacije u kojima se **ne bi mogla uspostaviti veza sa situacijama koje bi postojale** da nije bilo kreativnog odgovora.

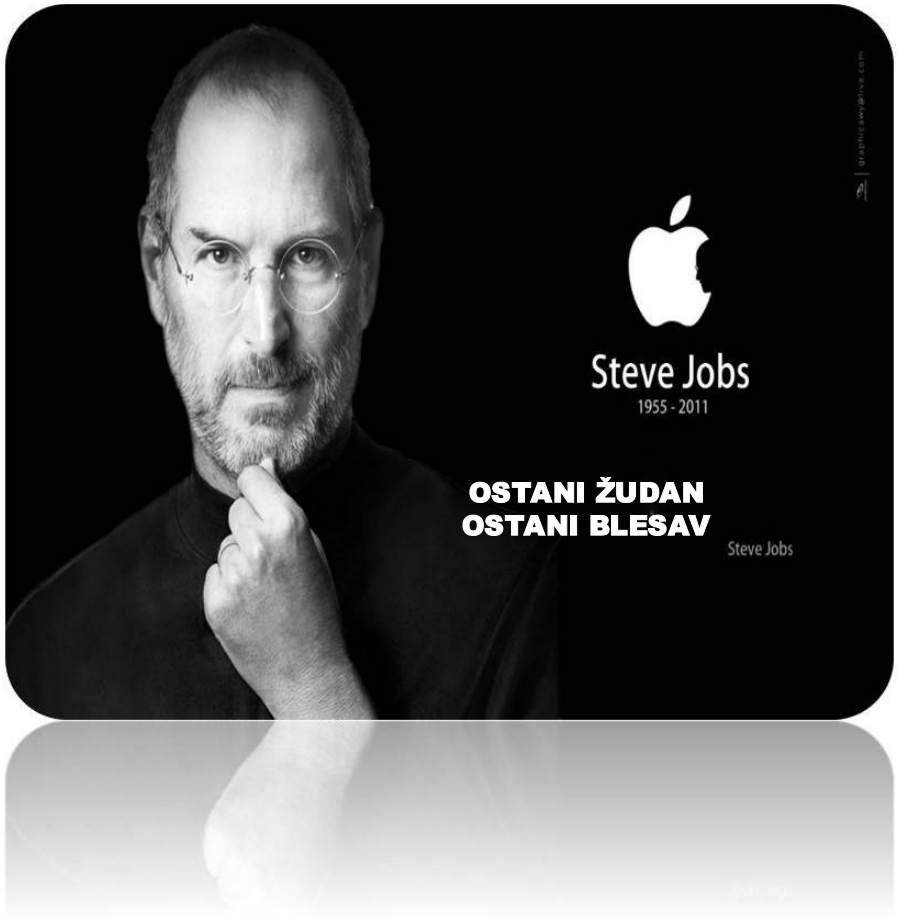
Kreativni odgovor

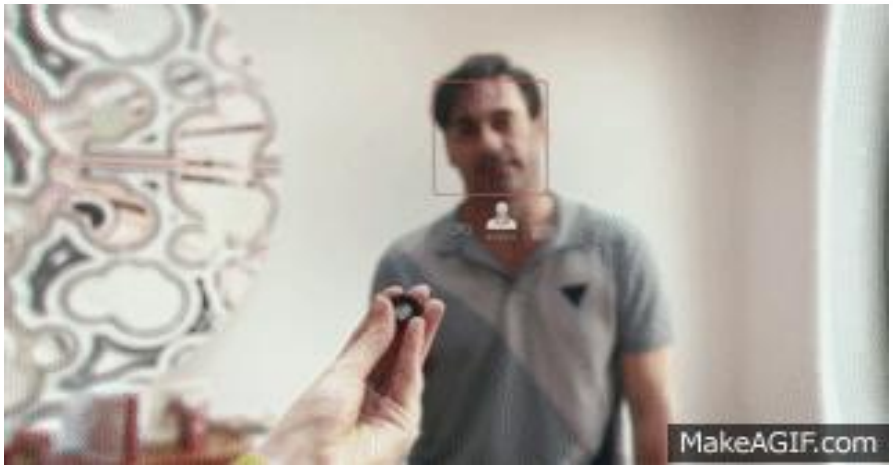
3) njegov/njen **uspjeh ili neuspjeh**, manje ili više ima veze sa:

(a) **kvalitetom ljudskih resursa u društvu**,

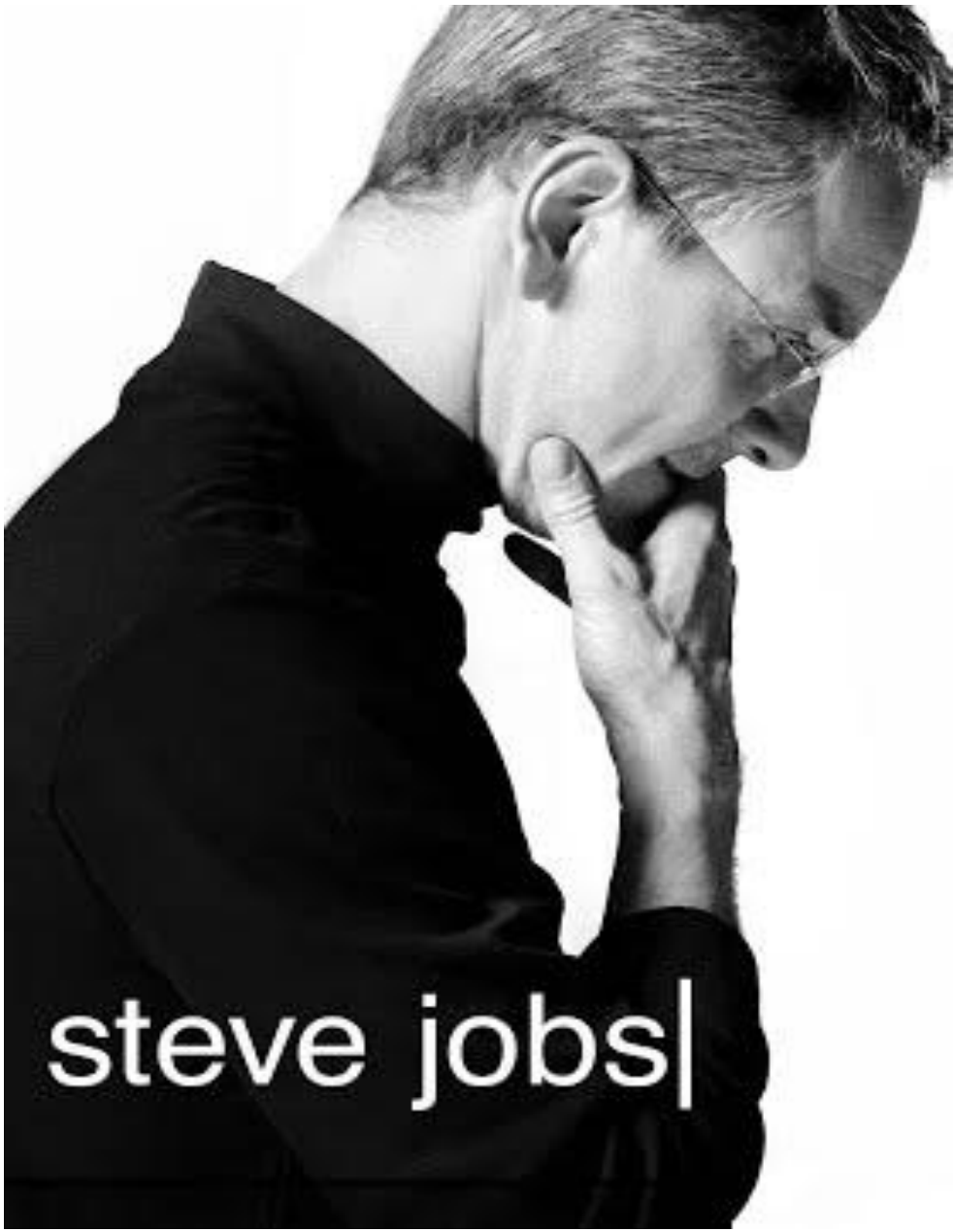
(b) relativnim kvalitetom ljudskih resursa, tj. **raspoloživosti u drugim djelatnostima**, i

(c) **sa individualnim odlukama, aktivnostima i obrascima ponašanja.**

Domaća zadaća:
Pogledati film
Steve Jobs

Tržište je haotično – inovacije – kreativna destrukcija

Suprotno neoklasičnim ekonomistima **koji tržište vide kao prilično uređen sistem** čije funkcionisanje sistematski vodi izjednačavanju ponude i tražnje, tržište je ***haotično*.**

Na tržište značajno utiču **preduzetnici inovacijama** koje **redovno** iznose na tržište ,,čime postojećim proizvođačima **ugrožavaju stečene dominantne pozicije** na tržištu”

Definišite tržište!!!

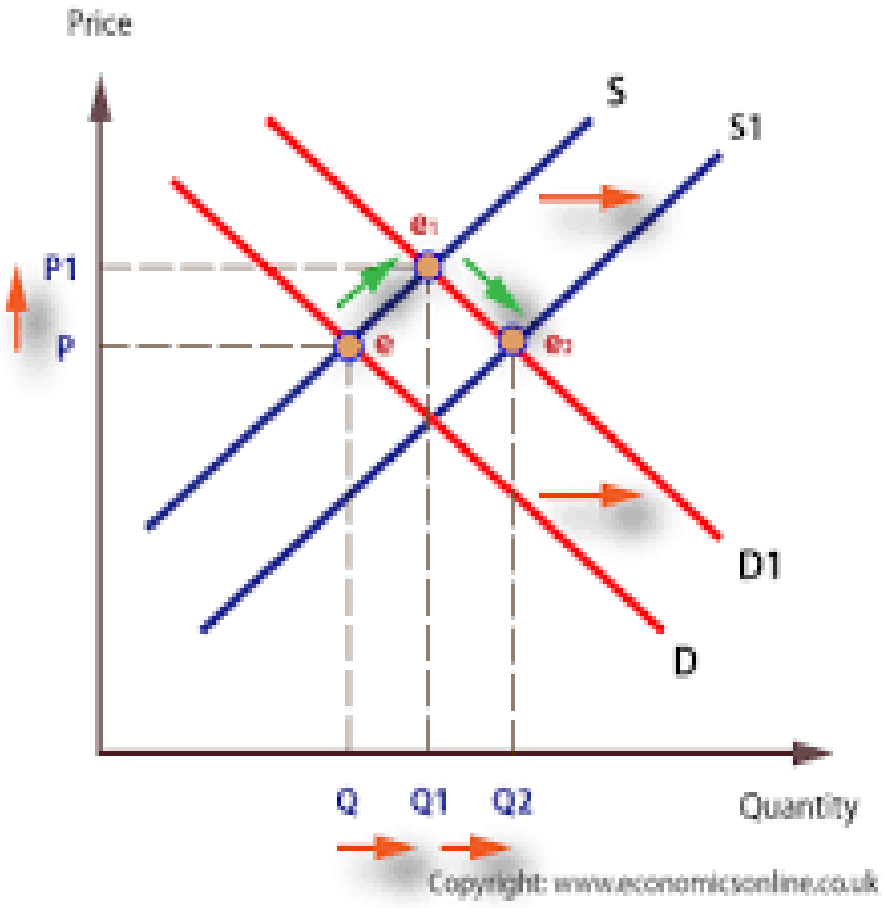
Kreativna destrukcija – primjer električnih i samohodnih automobila

- ***Uvodeći inovacije*** na tržište, ***preduzetnici narušavaju uspostavljeni poredak na tržištu***, što dovodi do smanjenja prihoda i gubitka tržišnog udjela postojećih preduzeća koja proizvode zastarjele proizvode, a neka od tih preduzeća i propadaju.
- Istovremeno, **dolazi do rasta tražnje za novim ili inoviranim proizvodima**, što omogućava preduzetnicima da ostvare profite veće od normalnih.

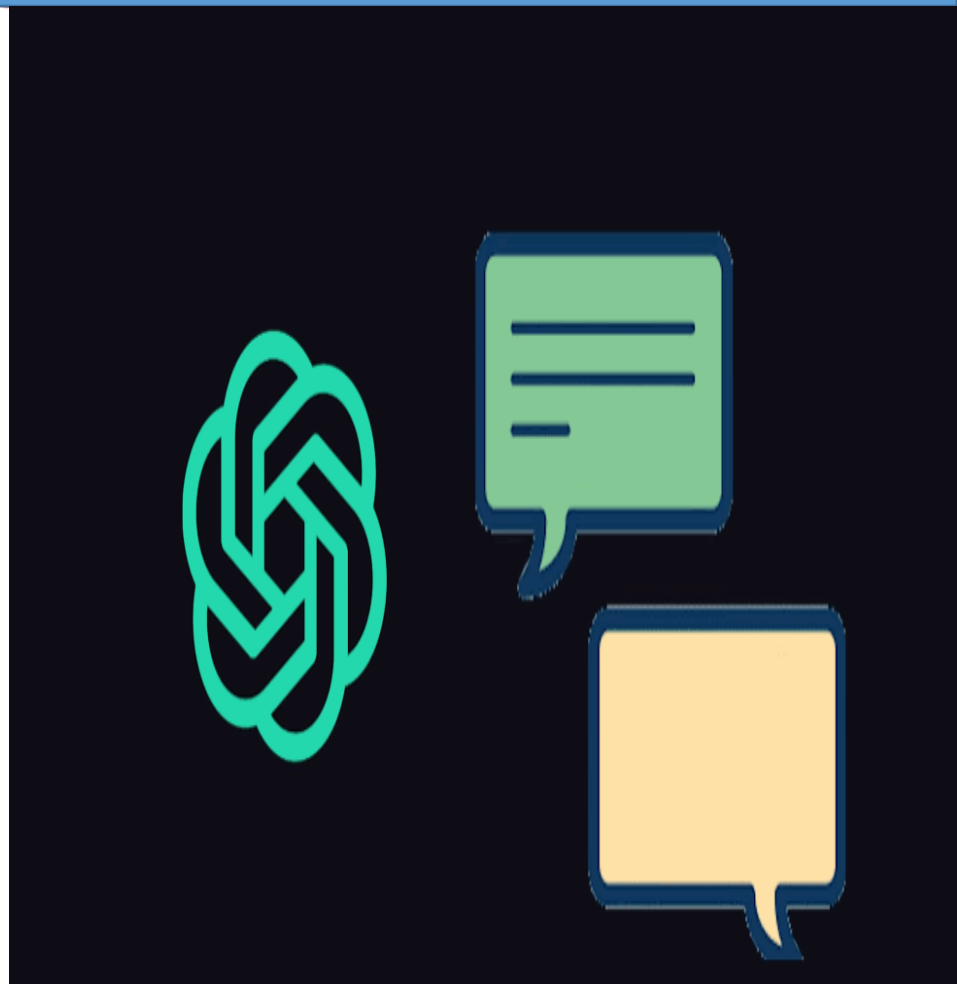
Nova tržišna ravnoteža kao posljedica radikalnih inovacija

- **Neravnoteža na tržištu izazvana pojavom inovacija** u dugom roku se ponovo uspostavlja budući da visoki profiti preduzetnika stimulišu razvoj konkurencije, čime se povećava ponuda, što, dalje, dovodi do pada profita.
- Kada se **ponuda izjednači sa tražnjom, a profiti postanu normalni**, *uspostavlja se **nova ravnoteža, ali na višem nivou od ravnoteže prije pojave inovacije***…Povremeno ponavljanje ovog procesa predstavlja, ukratko, **suštinu Šumpeterove teorije privrednog razvoja**.

Šta nam donosi upotreba vještačke inteligencije (AI)?

- Rad u grupama – 10 minuta
- Istražite i diskutujte u grupi kakve nam promjene na tržištu rada, organizaciji posla i životima uopšte donosi generička AI? Koji će poslovi nestati, a koji će nastati.
- Koristite u tu svrhu chatbotove kao što su ChatGPT, Claude, Gemini, DeepSeek, Copilot, Grok3.

HVALA NA PAŽNJI